

ПЕЧЕРА

РОЗДІЛ 1

СКАРЬ ПРЕПОДОБНОГО ТРИФОНА

Щоліта я тиждень-другий гостюю у своїх родичів на Харківщині, у провінційному містечку, доволі спокійному, де поруч величезний лісовий масив.

Сусід по двору навпроти з'явився наче нізвідки, старий дід на вигляд років сімдесяти, зовсім сивий, волосся біле, наче крейда. Люди подекували, що йому значно більше, дехто пам'ятав його у роки молодості. Загалом він не місцевий, просто оселився в пустій хаті. Раніше там мешкала баба Катя, вона і пустила його на квартиру, казала, це якийсь дуже далекий родич, щось на зразок „двоюрідного дядьки троюрідної тітки”, одним словом – „сьома вода на киселі”. Сама баба Катя вже давно переїхала до дочки в районний центр, і щоб хата не стояла пуста, дозволила далекому родичу доглядати. Хоча оселя так собі... ні газового опалення, ні путньої земельної ділянки, а те, що є, кожної весни замокає і городини не дочекаєшся, одні чагарники. Це тому, що Оболонь знаходиться в низині, і щоб городи не замокали, їх треба „підіймати”, тобто додавати ґрунт, а такого клопоту бабі Каті дарма не потрібно. В Основинцях ще має одну садибу – значно ліпшу, а цю навіть як земельну ділянку важко продати.

Родич приїхав здалеку, звідки саме не знала сама баба Катя. Чоловічок був зовсім невиразною особистістю: сухорлявий, завжди мовчазний, ніколи не випускав із рота люльки, на лівій скроні мав глибокий застарілий шрам. Єдине на що мені вдалося його розговорити – це на „здрасуйте”, на що отримував завжди сухе, з-під лоба „драсті”. Він частенько ходив кудись убік річки, але без рибальського приладдя, як потім з'ясувалося рибу взагалі не їв. Одним словом, дідок мене зацікавив. З першого погляду, видно, що чоловічок несе в житті якусь велику таємницю, подібні припущення підігрівала іноді незрозуміла дідова поведінка. Наприклад, якось вранці я пішов проти течії порибалити, ближче до Чернеччини, це за кілька кілометрів від мого селища, де побачив загадкового сусіда, він на протилежному березі продирався крізь хаші лози і чагарників. Можна було б припустити, що ходив по гриби, але не сезон, та й грибів у цих місцях зроду не було. Коли мене побачив то поспішив ретируватись назад до лісу, не сказавши навіть свого сухого „драсті”. Серед бабць ходило багато невиразних чуток, підґрунтя яких заснувала сама баба Катя і звісно на цьому фундаменті виросла добротна будівля нісенітниць. Однак жодна чутка не давала і мізерної інформації хто він насправді. Єдине достовірно стало відомо, що колись цей дідок жив у далекій Карелії, був в'язнем і будівником Біломорського каналу. Цю інформацію надала жіночка, котра працювала в пенсійному фонді, де зберігалися скупі відомості про те, де він працював протягом останніх шестидесяти років.

Жив сірим життям холостяка (чи був він колись одруженим теж невідомо), отримавши пенсію, ходив на базар, скуповував нехитрі запаси без претензії на гурманство, купував багато круп, хліба брав із запасом на три тижні. Єдиним домашнє господарство складалося із невеличкої ділянки тютюну, що ріс у дворі.

Як тихо жив, так тихо і помер. Баба Катя навідалася, можна сказати, вчасно, тіло нещодавно охолело. Прийшла вранці і знайшла його в ліжку. Помер уві сні.

Через тиждень баба Катя покликала хлопців із Оболоні допомогти розібрати будинок на матеріали. Бо було багато якісних дубових колод і дощок. Мабуть, вирішила, якщо продати неможливо, то хоч якусь матеріальну користь отримати, бо на будівничий матеріал завжди є попит.

Я теж був запрошений.

До моїх обов'язків увійшло відривання підлоги і сортирування дощок. Почав з кутка, для цього треба пересунути ліжко. Найперша дошка піддалася легко, бо не була прибита. З'ясувалося цвяхи витягнуті, а пази замасковані фарбою. Це інтригувало, зазвичай подібним чином влаштовують тайники. Звісно, не тішився ілюзіями, що знайду щось цінне. Заліз рукою в темний отвір, поширудів. Навколо тільки земля, під стіною намацав зго-рток.

Витяг предмет, засунутий у мішковину. Розгорнувши, побачив маленьку товсту книгу, та потім виявилось, це щоденник. Перегорнувши кілька сторінок, прочитав початок ведення – „29 Квітень 1919 року”, тут же в ганчірці загорнуте ще щось, як тільки розгорнув, то боязко озирнувся, чи немає випадкового небажаного свідка, та хлопці шуміли у дворі, розбираючи дах. Я тримав маленький дамський пістолет, який легко вміщався в долоні. Кримінальну знахідку кинув до кишені.

Перегорнув ще кілька сторінок щоденника. Вирішив знахідку нікому не показувати як першу, так і другу. Були ж причини у колишнього сусіда приховувати записи від сторонніх очей.

Кинув мішковину в куток, а щоденник сховав до бокової кишені. У старій шафі знайшов дідове пенсійне посвідчення, не знаю навіщо, але прихопив і його.

Після роботи баба Катя розраховалася з нами щедрим могоричем. З хлопцями пиячили цілий вечір. Опівночі я ледь доплентався до ліжка. Уже роздягаючись, згадав про знахідку.

Спробував прочитати хоча б речення, але хміль так добряче вдарив у голову, що рядки розбігалися, тож відклав ознайомлення до ранку (добре, що думка про пістолет якось вилетіла).

Уранці було не до знахідок. Перше, що зробив це заварив зеленого чаю, потім схова-див на річку де довго вмивався і лежав у холодній воді.

Тільки після обіду звернувся до знахідок. У першу чергу почав вивчати зброю. По-дібні пістолети бачив в кінострічках. Вдалося вилучити обойму, де було два набойі, що ка-лібром схожі на „мілкашку”, але були коротші. Зброя змащена, знаходилася в ідеальному стані, не зважаючи, що дата виробництва на рукоятці значилася 1901 р. Деякий час пово-тузився, щоб збагнути як привести до стану бойової готовності. Коли вдалося, навів дуло в бік плінтуса і, примруживши очі, натиснув на спусковий гачок.

Постріл схожий на вибух повітряної кульки, однак доволі потужний, бо плінтус прострелило наскрізь і куля застрягла в стіні. Вирішив заховати пістолет, більш детальне обстеження залишити на потім. Я наче навмисне відтягував вивчення щоденника, щоб по-лоскотати нерви інтригою.

Записи в щоденнику велися здебільшого олівцем, у деяких місцях чорнилом, багато відновлених сторінок, деякі записи вклеєні, один аркуш навіть складався з розкладеної пачки з-під махорки.

29 Квітень 1919 р.

Сьогодні рік, як я тут. До Червоної Армії мобілізували на початку квітня минулого року, уже не пригадую якого числа...

Прийшов до Західного Сибіру з продзагоном вилучати залишки продовольства у міс-цевого селянства. Перше, на що звернув увагу – тут зовсім немає молодих хлопців, моїх однолітків. Виявляється майже всіх мобілізували і вони займаються тим самим, чим ми, тільки у нас в Україні, інші приєдналися до місцевих банд, очолюваних козацькими отама-нами. Товариш Троцький придумав дуже хитро, пославши нас сюди, а тутешніх до нас. Нам тлумачили що тут ворог. Ми щиро повірили. У перші дні мені чи то здуру, а мо' й з переляку довелося застрелити „вредітіля”, той направив у мій бік обріз, чи хотів просто полякати, після чого два дні нудило, довго не міг їсти, ледь заковтував ложку каші, через силу і багато запивав водою, а спати взагалі боявся. Постійно в очах забитий... Здебіль-шого совість мучає тому що, як потім з'ясувалося, обріз був пустим... я вбив, можна ска-зати, неозброєну людину... Але ж я не знав...

Ми місцевих не жаліли і не жалітимемо, бо такий наказ, якщо виявимо слабкість і „революційну недалновидність” нас не пожаліють як куркульських посіпак, (ніяк не збагну як це – революційна недалновидність).

Спочатку якось на думку не спадало, що теж саме чинять і з нашими рідними. Троцький, вочевидь, знав і розрахував все це, як ми поставимося до кацапів – ніяких жалоців, а ті зворотнім чином на нашій території поставляться до „хохлів”... Ось така вона „дружба братніх народів”.

Щоденник завів від нудьги... та потім збагнув, що мені просто страшно, страшно після себе нічого не залишити. Батько часто казав, що повинен залишитись слід, а я пішов вбивати людей... Ми тут щодня по лезу ходимо, того й дивись як якийсь козачок на шаблю візьме. І втекти не втечеш. Хоча б записи якісь зостануться, хтось колись прочитає і скаже, що, мовляв, жив такий й то такий-то.

Місцеве населення нам посміхається і каменюку за пазухою тримає, ми їх розуміємо.

Вже весна, нас уповноважили на чергову хлібозаготівлю, це значить виберемо до зернини амбари, не залишиться місцевим навіть на посівну, а весною новий план – вилучення посівних, з чого будемо виконувати його, не зрозуміло, якщо цієї зими селяни не повиздыхають від голоду – це буде диво. Я нічого не розумію, хто вигадує такі плани. Нам всім думається дивною ця політика, Ленін з Троцьким помиляються, воно й не дивно, бо жили за кордоном, не знають життя селянина і робітника, хоча політкомісар намагається втлумачити, що це правильно, так, мовляв, потрібно на благо революції, бо, каже, Петроград і Москва голодують, голодає Поволжя. Якось Микита Сіраш з цього приводу сказав: „Що ж це за прірва така, коли безмежні Україна і Росія не можуть прогостувати два міста, відсилаючи щомісяця мільйони пудів зерна?”. Увечері сказав, вранці приїхали троє чекістів, забрали Микиту. Ми думаємо „квочки” (прим. „квочка” – стукач) серед нас.

Черга на розкуркулення дійшла і до хантів. Забрали у них гурти оленів. Ханти плакали наче діти, вони взагалі схожі на дітей, такі собі маленькі чорнооки все „сю-сю”, тільки й відрізняються від дітей, тим що безмежно п'ють горілку, хоча випивають пляшку на десять чоловік і всі п'яні.

Вилученням гуртам наше командування ради так і не дало, бо раптом „з'ясувалося”, що гурт оленів це кропітка робота, потрібно постійно доглядати, вчасно каструвати, відділяти слабких, лікувати. Хотіли пустити під ніж на м'ясо і шкуру, але спеціалістів не знайшлося і вийшло казна що... Жахливим наслідком стало знищення п'ятидесяти голів. М'ясо згнило, шкіри засмерділи дохлятиною. Усю цю мерзоту викинули та й не так далеко від хутора, котрий „доїли” і накликали нову біду – на дохлятину прийшла лисиця і росомаха, хижакі завдали клопоту хуторянам, повиїдали птаха і яйця. Ми отримали недобір білого м'яса. Довелося навіть посилити нічні караули, бо росомахи нападали на сплячих бійців, кого за ніс вкусить, а кого й за горло. Та на цьому не зупинилося, серед залишку поголів'я почався мор. Я думаю, що тварини, звиклі до тундри, не прижилися в наших вольтєрах. На волі там смиконе травички, там поїсть..., а в наших загонах окрім гнилого фуражу нічого не їли, а до цього навіть коні почали здихати.

Однак політкомісар знайшов вихід. Він звітував Реввиконкому про наявність в „довіреному районі” саботажників, шкідників та інших ворогів революції, пояснивши, що ворогів треба шукати як внутрішньо, так і зовнішньо, хоча щодо зовнішніх переборців, кожен хант дасть собі око виштрикнути, ніж чинити паскудство над оленями, бо вони все ще сподіваються повернути свою власність, а бандитів-козаків в тундрі немає, вони дотримуються станиць біля тайги і подібні диверсії їм аж ніяк не вигідні, бо всі їхні загони харчуються за рахунок відбитих у нас обозів. То виходить, що шкідники все ж внутрішні.

Мені погано тут. Я страждаю. Природа інша, постійний холодний вітер, волога. Багато бійців страждають на чахотку, а у мене під пахвами не сходять чиряки, рукою

ворухнути немає можливості. Лежу тільки в одному положенні, від чого недосипаю. У медчастині окрім брудних бинтів нічого немає.

Пішов до табору хантів спитати про фельдшера. З'ясувалося на кілька сот миль єдиним представником медицини є шаман. Хант Нікола потаємно відвів до нього. Перед цим у командира відпросився начеб то на розвідку, бо чув в станиці є фельдшер, командир дав мандат, щоб завірів у комісара, його то й боявся, бо коли довідається про шамана буде зле, в кращому випадку очікуватиме багатогодинна лекція конспектів товариша Каутського, в гіршому – кілька вечорів виступати з цими лекціями перед бійцями..

Думав шаман живе в наметі, виявилось у звичайному будинку, і на відміну від маленьких хантів був кремезним блондином. В його хаті дуже смерділо смаленим пір'ям, але потім з'ясувалося це горілі оленячі роги.

Спочатку шаман ніби крадучись підійшов до мене з ножем, мені стало трохи моторошно, він зробив у мене на потилиці невеличкий надріз, потім запхнув у саме вогнище руки і пом'яв жаровню і зовсім не попівся, з чорними від золи руками підійшов до мене потім почав на моєму обличчі щось малювати, відчув що це лінії, дві на щоках і на лобі три. Довго мене обкурював димом із довгої люльки, читав заклинання і стукав у шкряпаний бубон, розмальований магичними орнаментами. З собою шаман дав дві жмені сухих трав, пояснивши як заварювати і пити.

Дивно, але на другий день чиряки почали зходити. Мені думається, що чаклунство тут ні до чого, допомогли трави. Відвар дуже схожий на наш буркун, можливо це його північний різновид. Я віддячив шаману двома магазинами набоїв калібру 7.62 до „мосіна” і флаконом одеколону. Нікола сказав, що одеколон шаман використає не для пахоців, а вип'є. Спочатку не повірив, як можна ковтати таку гидоту. Загалом часто спостерігаю, що ханти і інші племена народ доволі питуцій. Хоча щоб напиться їм багато не треба, стакан горілки і тільки. Наші мужики п'ють більше.

Записи вельми цікаві. З дідової пенсійної книжки довідався, що мого сусіда повне ім'я Шевченко Сергій Анатольович, дата народження 1901 рік., значить прожив ледь не до ста років. То виходить щоденник розпочато у дев'ятнадцятирічному віці.

Перегорнув сторінки. У кінці знайшов вклеєний конверт з листом датованим 1930 роком, такого змісту:

„Мої вітання друже Руслане! Твої записи і розповідь мене дуже зацікавили. Я казав, що займаюсь подібною справою. Можливо, наші справи на певному етапі перемижуються, я децю успіхів досяг у своїх дослідженнях. Давно думаю про нову експедицію у нас на Харківщині, але зараз не можливо, я вже під наглядом, а експедиція має бути потаємною. Більшість моїх документів втрачено під час пожежі архіву (якась наволоч кинула пляшку з гасом). Трішу на своїх застерігають мене від чекістів, або ж хтось, хто оберігає таємницю, я починаю вірити, що існують „хранители”. Чекісти давно полюють за моїми паперами, обшуки були у всіх моїх родичів, навіть вельми віддалених.. Бо вони теж займаються цією справою, мені стало відомо, що керує Яків Блюмкін (прим. Яків Блюмкін (Симха-Янкев Гершев Блюмкін) - Блюмкін Яків Григорович (1898 - 3.11.1929), один із керівників органів державної безпеки. Лівий есер. З травня 1918 працівник ВНК відділу по боротьбі з міжнародним шпигунством. 6.7.1918 Б. Причетний до вбивства німецького посла в РСФР графа В. фон Мірбаха. Був агентом ДПУ, в Наркоматі армії і флоту, також в органах надзвичайної комісії. Був агентом ДПУ в Грузії, Палестині, Монголії. Відомий тим, що займався нелегальним продажем за кордон предметів мистецтва, зокрема старовинних книг. В 1929 році був заарештований у підозрі зі співробітництвом з Л.Д Троцьким. Приречений до страти.) Я закордую все що маю в майбутньому творі. Знаю твоє ставлення до рукописів, однак прохаю після прочитання знищити. Про цей текст не повинні знати жодна душа. Або ж надійно сховай, хоча наполягаю на знищенні...”

Мені навіть стало якось незручно читати, хоча авторів вже давно немає, однак цікавість є цікавістю.

„Літературну версію можеш залишити, стороння людина зміст розцінить як звичайну літературу. Я максимально дотримувався моїх досліджень, персонажі і обставини частково вигадані. Пам'ятай одне – це ключ. Не починай розшуки тепер, щезни, краще років на двадцять, доки чекісти не заспокояться і не перегризуть один одного. Хоча б йди до Карелії, ці місця тобі майже рідні. Головне, щоб пам'ятав, цим питанням займається особливий відділок НКВС. Блюмкін особливо зацікавлений, бо на цьому збагачується він і його посіпаки, продаючи цінні екземпляри нашого культурного ресурсу за кордон. Спитаєш звідки відомо... це моя трагедія, завдяки якій, думається, не довго залишилося ко-

птити небо. Вочевидь радянська еліта сама не вірить у тривалість свого існування тут, тому і заощаджує „там”. Зараз для них головне якмога максимально видіти культурне надбання покоління, все спишеться на революційний і післяреволюційний балаган. Отож, почали з культурного ресурсу, а закінчиться розбазарюванням людського, в це можеш повірити. Тому, Руслане, відправляю лист не поштою.

Копія скриньки зберігалася в маєтку Харитоненків в Наталівці, потім її забрали ДПТУ. Та згодом з'ясувалося, що це фальшивка. Як знаєш мені довелося приймати у тій експедиції, з нами було п'ятеро працівників кафедри історії, всі інші агенти ДПТУ, навіть чорноробочі. Ми працювали три тижні, орієнтуючись по вилученій із скрині карті і все дарма. Вочевидь у свій час це з'ясував і Павло Харитоненко. (прим. Павло Іванович Харитоненко (1852-1914, великий комерсант і меценат Сумщини, єдиний син відомого цукрозаводчика Івана Герасимовича Харитененка. На початку ХХ ст. П.Х. був одним із крупних цукрозаводчиків і землевласником. Йому належало 56 десятин землі, він користувався самим великим кредитом – 9 млн.крб. в державному банку, 30 тис. десятин землі орендував. В 1911 – 1912 р.р. П.Х. належало 7 цукрових заводів і найпотужніший в Росії рафінадний завод. П.Х. відомий також неординарними вчинками, змальованими у творі). Я потім збагнув, що це звичайна фальшивка, в справжній карті вказане інше місце, хрестів вздовж річки у свій час було багато, але тільки біля одного заповітне місце. Ми копали в „глиняних криницях”, я ж думаю потрібно на Чорнеччині, в районі Холодного Яру.

А справжня скриня існує, повір мені. Прикро одне, що не доведеться побачити результат тривалих пошуків. Не маю сумніву, що невдовзі мене мордуватимуть в НКВС, я морально підготувався. Місце шукай орієнтуючись на дуб, він є, старий мисливець розповідав про нього казав десь в Темних затоках шукати, де був колись хрест, він дійсно був, був і в Криницях де ми шукали, це і спантеличило, бо в документах я знайшов свідчення отця Никодима про кам'яний хрест і дуб, де треба шукати., від Темних заток зараз майже нічого не залишилося, все в чагарниках. А хрест затягнуло в землю, якихось років двадцять назад він ще був видимий на лівобережжі Мерли саме під Чорнеччиною. Коли ж маєш сумніви, то, повторюю, - знищ всі папери, можливо так воно буде краще”.

Текст згаданого оповідання був надрукований на машинці через синю копірку, на трьох аркушах і складений вчетверо.

„Федір щосили біг раз-по-раз спотикаючись і падаючи в рідку баюру.

З вечора пішов дощ наче перед всесвітнім потопом.

Коли злива трохи вщухла, на монастир напали розбійники. На щастя, це не було несподіванкою, до цього ченці підготувалися, повідомив дозорний встиг засвітити потаємний ліхтар. Ченці перед бійницями посилили оборону.

Настоятель наказав Федору тікати через північні ворота, звідки натиску не було. Потаємним ходом відійти не вдалося, бо мортирним залпом був випадково знищений хід. Федіру потрібно рятувати скриню, зробити все можливе, щоб реліквія не потрапила до рук отаманші Ксенії. Вона півроку полює за нею, відтоді коли стала на розбійницький шлях. Рідна сестра воєводи за ці півроку заробила славу кровожерливого ватажка. Воєвода-брат призначив за її голову сто золотих, обіцяв Ксениним поплічникам прощення минулих гріхів та багато інших вигод. Однак таких не знаходилося. Мабуть, тому, що за кожним тяжіло таке, що неможливо відпустити. Свита отаманші складалася з різноманітного наброду починаючи від турецьких рабів, піратів, майже забутих річкових ушкуйників, багатьох, котрі в кількох країнах приречені на смерть, закінчуючи добровольцями із кріпаків, які, не відступаючи від давньої традиції, перед тим як стати „гулящими” вирізали родини своїх панів до ноги не залишаючи ні жінок ні дітей, навіть дворову челядь пускали під ніж.

За півроку сотні пограбованих караванів, багатих хуторів, монастирів. Від пораненого монаха почула про цю скриню, яку охороняє неприступний монастир, який саме вдалося дізнатися шляхом чималенького підкупу. Коли монастир був захоплений з'ясувалося, що монах втік через північні ворота і вірогідно зі скринєю пішов на захід, до річки, а там є потаємне місце.

- Далеко не втече! – кричала Ксенія. – Мартине, бери десяток хлопців і перетніть шлях до річки, хід десь там виходить, ми до байраку, виженемо коли там сховався!

Циган Мартин дав розпорядження своїм хлопцям. Загін розділився.

Вітер доносив до Федора звуки далекого тупоту та іржання коней. Крізь темряву бачив маленькі вогники, це полум'я смолоскипів. Розбійники напали на слід. Худі пальці стискали скриню. Він був у розпачі. Чи встигне?

Вирішив негайно сховати.

Впавши навколішки, почав розривати руками землю, яка від дощу перетворилася на кисіль. Об камінь здер ніготь. Коли яма була достатньо глибока, поклав туди скриню і почав закопувати. Залишилося це місце якось позначити. Згадав про жолудь, який знайшов біля огорожі під старим дубом. Жолудь пустив паросток. Діставши його кинув до ями і загорнув. Вирішив, що наступної весни на цьому місці з'явиться деревце, яке в голому степу легко буде знайти. Хоча позначення не надійне, бо деревце могла затоптати худоба, однак нехай скриня краще буде втрачена назавжди ніж потрапить до лихих рук.

Тепер необхідно добратися до річки, так до річки – там порятунк, добігти до кам'яного хреста і пірнути, під водою один із потаємних ходів.

Вершники не дали здійснити намір, загін Мартина перетнув шлях і невдовзі ченець був у тісному оточенні. Він стояв у розпачі, рвучи волосся.

Із темряви в межу факельного освітлення повільно виїхала Ксенія, на вороному коні, вдягнена в коштовний персидський чоловічий одяг. Статуру теж мала майже чоловічу – міцну і величну. Жіночим залишалося лише прекрасне обличчя, з рисами гордої циганки, при палахкотіючому світлі воно здалося Федіру диявольським... Люципер теж був прекрасний як світанок.

- Обшукайте його! – звеліла отаманка.

Федора скрутили дужі руки, які жваво, зі знанням справи, нишпорили по тілу рвучи одяг, шукаючи скриню.

- Немає.

- Де?! – її голос пролунав у Федоровій голові розлогою луною.

Монах повернувся дивлячись на Ксенію з-під лоба. Довге мокре волосся заліпило очі.

- Краще не мовчи раб, мої хлопці і не таким великомученикам розв'язували язика. Пекло здаватиметься раєм, коли візьмуться за справу до якої мають велике бажання, бо завдяки цій скрині прогавили Кримський караван, не поласували вірменськими винами, не заволоділи східними красунями. Віддай і я залишу тебе.

Федір мовчав. Погляд перевів під копита коней. Йому страшно. Багато чув про Ксениних хлопців, які живцем шкіру здирали.

Знову почалася злива. Смолоскипи гаснучи шипіли. Монах прийняв страшне рішення – відступитися від головної Заповіді.

Непомітно дістав із рукава маленький кинджал, який розбійники не знайшли бо був прив'язаний до ліктя, це подарунок полоненого турчака, якого лікував від поранень.

Кінь загарцював під Ксенею, можливо відчуваючи небезпеку для господаря.

Зі швидкістю кішки монах стрибнув на отаманшу. Вістря пройшло між пластинами зеркала. У цю мить пролунало кілька пострілів із важких мушкетів і просвистіло з десяток стріл. Смертельно поранений Федір впав під копита вороного, на нього обрушилась Ксе-

нія, окрім колотого поранення в неї влучило кілька куль які пройшли крізь монаха. Її миттєво підхопили, але вона вже конала. Попрохала залишити її на місці спокійно прийняти смерть.

Кілька хвилин розбійники стояли навкіл. Кожен розумів, що зі смертю отаманші прийшов кінець і їхній справі, вільному життю. Вона завжди вміла вивести із скрутного становища, із тісного оточення воєводиних військ, другого такого отамана вже не буде, а це значить, що рано чи пізно їх переловлять.

Ватага розчинилася в темряві. Отаманшу ховати не стали, вирішили, що „таїнство” так чи інакше зроблять уцілілі монахи, які сховалися в потаємних скитах.

Федір був ще живий. Біля нього валявся тліючий смолоскип, який ледь освітлював мертве обличчя Ксенії. Посмертна маска зробила її ще вродливішою, бо зникли з міміки: жорстокість, властолюбство... залишився лише спокій вродливої жінки.

Останнім зусиллям волі монах підвівся... Шум вітру розірвав моторошний крик Федіра, бо палаючий біль від розбитого хребта пекучим болем передався по всьому тілу. Схилившись над розбійницею, поцілував її в губи.

Ксенія несподівано розплющила очі...

- Це ще не кінець. – прохрипіла приглушено, – нині ж будеш зі мною в пеклі.

Дивлячись один одному у вічі, обидва померли”.

Дуже цікавий початок так і ненаписаного, як сказано в листі, оповідання. Доки не зрозуміло яким чином ці записи стосуються мого сусіда.

„30 Квітень.

Я частенько почав навідуватись до шамана. Командиру взводу домовився віддавати м'ясний харч пайок, щоб прикрив від компроти, з чатовими розраховувався тижневою порцією спирту. Мені тільки потрібно було вчасно приходити на переклик.

Шамана звати Мелу. Руські, ханти і манси називають його Мішка.

Навіть не знаю, що мене тягне так до нього, що не день, а коли не побуваю у Мелу то день невдалий, ладен відмовитись взагалі від пайка. Можливо, тому що в його хатині якимось спокійно, затишно. Пахне травами, як вдома. У нас в сінях теж висіло багато пучків трав. Тоді якимось не звертав на запахи уваги, баба Палашка варила чай, готувала всілякі ліки. Моя стара Палашка теж була своєрідний шаман, до неї лікуватися приїздили з усієї волості. Могла зупинити кров, зняти зубний біль, ходила на пологи. А мені так і не довелося скористатися її допомогою окрім появи на світ божий.

Я дуже сумую за своїми краями і не розумію якого дідька тут загубив на краю світу.

Мелу приношу свою пайку вина, бо я сам взагалі не п'ю, якимось не встиг звикнути до хмільних напоїв. У нас мужики в моєму віці вже починають потроху вживати тільки на свята великі, а в Тамбові довелося бачити п'яних підлітків, в цих краях загалом майже всі нетверезі, особливо місцеві дівчата-козачки, вони самі приносять вино, п'ють з нашими командирами, потім скандалять, і пахне від них не по-жіночому, тютюном і якимись ліками.

Мелу коли підп'є розповідає про себе. Виявляється він, як я і підозрював, не хант. І загалом не має відношення до місцевих племен, він карел. Шаман Мелу представник якихось „саамів”. У далекій Карелії теж багато племен, Мелу називав кількох, але я навіть місцевих не розрізняю, де ханти, а де манси.

У роті знову неприємність. Хтось поцілував політкомісару в око і комполку в лоба. Замполіт намагався нас підняти в атаку, але ніхто з нас не ворухнувся, Іван Самійленко сказав, що підпорядковується тільки комполку і доки не призначать нового під сліпі кулі ніхто не піде, а щоб підпорядковуватись замполіту необхідна відповідна директива. Загалом командування Червоної Армії засмокталося в нескінченних директивах. Главкомверх

республіки Троцький сам це створив, а ми лише користуємося бюрократією щоб зберегти життя.

Після вбивства приїхали чекісти, забрали небіжчиків, потім кожного допитували окремо. Питання здебільшого однакові „Чи не підозрюєте когось із полку?”. Одним словом божевільня. Кого ми можемо підозрювати, коли стріляли зі стегу, та й темніти вже починало, жоден червоноармієць на подібне не здатний. Закінчилося арештом замполіта, і було оголошено, що полк невдовзі буде розформовано, а до цього ми в розпорядженні тимчасового виконуючого обов'язки комполку. Цей тимчасовець виявився п'яничкою і взагалі не вмів командувати, це призвело до того, що ми на кілька днів стали вільні ходити куди схочу. Доки триває цей розгاردіяш вирішив попроситися з Мелу.

Узяв півфунти тютюну, два флакони одеколону, фляшку спирту і дві касети набоїв.

Мелу щиро зрадів і дякував за подарунки.

„Хочу теж децю подарувати” – сказав мені.

Витіг з-під величезної скрині маленький сувій. Я розгорнув і побачив на шматку мішкщини малюнок карти.

„Що це?” – питаю. „Карта – відповідає і додає: - за цим шматком ганчірки постійно хтось ганяється, і жоден не вижив. Тут криється таємниця Трифона”. „Трифона?” – запитую.

Мелу тут же розповів цікаву історію про „Преподобного Трифона”, який начеб то народився за часів царя Івана (Я так зрозумів, що йдеться про Івана Грозного), в родині священика, мирське ім'я невідоме. Так ось, молодий хлопчина від отроцества став на „хибну стежу”, зваблений якоюсь княжною, начеб то Оленою і поринув в життя розпус-ти, що згодом призвело до розбійництва на великому шляху. Він зібрав банду з якою успішно та безнаказанно грабував торговельні обози. Невдовзі лиху ватагу по одинці і групами виловили і стратили, але двоє ватажків – чоловік і жінка втекли. Отаман з подругою подався далеко за тисячу верст кудись до Карелії. В цій чужій північній країні вдається зібрати нову банду ще більш небезпечну і кровожерливу від попередньої. Незмінною супутницею отамана була завжди красуня Олена і отаман кохав її до нестями. Банда вдало грабувала поселення Ліфляндії і Карелії. Та якось отаманиа заступництвом за молодого грабіжника худоби, якого товариші запідозрили в зраді, викликала на себе гнів отамана, це були звичайні ревності. Закінчилося сумно – отаман сокирою розбив череп суперника, потім зарубав кохану.

Однак після загибелі коханої отаман скінчився, як отаман. Він просто зникає, залишивши добре організовану зграю напризволяще. Саме тоді він перетворився із отамана в „Трифона”. Йде до холодної Лапландії, де живе ченцем, не п'є вина, м'яса не їсть, молиться денно і нічно. Потім власним старанням стає засновником Печенгського монастиря.

Після цієї розповіді Мелу почав дрімати, я розторхував його питанням до чого тут карта. Виявляється, карта довго зберігалася в православній каплиці неподалік селища Ухта, потім, під час нападу саамських язичників, карту переховав дід Мелу, місцевий знахар, котрий не так давно прийняв православ'я. Цей дід казав начеб то карта вказує на місце де „Преподобний Трифон”, ще будучи розбійником, сховав казну своїх ушкуйників, а карта була складена через двісті років після смерті Трифона, одним із його послідовників вже святого життя. Вочевидь у Трифона навіть за життя ченцем залишилася властивість збирати навколо себе вірних людей.

Я спитав Мелу чому він сам, маючи карту і знаючи вказану місцевість не пішов відшукувати „скарб”. Мелу тільки поморщив лоба і відповів, що жити треба тим, що необхідно, а зайве скорочує шлях до „Манали”, так у саамів називається потойбіччя.

Я перегортав сторінки щоденника дедалі засмучуючись, що заліз в чийсь особисте. Однак якщо вірити написаному карта повинна бути десь у щоденнику. Перегорнув сторінку за сторінкою, навіть намагався дивитися на світло, сподіваючись що карта перенесена тайнописом, сумнів викликала товста палітурка, треба якось її скрити, але це на потім.

Увечері виїхав на трасу Харків – Суми, були справи вдома, заодно на другий день навідався до свого колишнього університетського вчителя слов'янської філології та історичної граматики, а тепер настоятеля однієї з сільських церков отця Миколи, хоча так до нього не звертався, називав як зник – Микола Олександрович. У церковній бібліотеці знайшли опис життя святих північних регіонів. У православних виданнях згаданий Трифон значився як „Лопарський апостол”. Народився десь у 1485-му році біля містечка Торжок, був сином священика. Про розбійницький період життя нічого не згадувалося. Написано, що в Лапландії з'явився у 1542-му. Не маючи помешкання, ходив проповідуючи серед саамських язичників у яких знаходив притулок. Проповідував двадцять років. Протягом цього часу йому вдалося привернути до православ'я багато язичників. Він вирішує збудувати православну церкву, але відсутність священного сана робить цей намір неможливим. Він вирушає до Новгороду, і від архієпископа отримує грамоту-дозвіл на взведення церкви.

Власноруч тягаючи з далекої відстані колоди, збудував храм Святої Троїці, чим почав розбудову Печенгського монастиря, і від царя отримав грамоту про захист і підтримку.

Трифон на річці Паз будує ще один храм – Бориса і Гліба. В річці хрестить саамів. І тут відбувається одне із чудес. У річці Нейден на західному березі є круча, що називається Аккобафтя. Трифону стало відомо, що на цій кручі в певний час збирається багато язичників, де кебуни (так називаються релігійні вожді саамів) збираються зробити жертвоприношення язичеським богам у якості м'яса оленів. Преподобний Трифон приплив туди на човнику, підняв руку і наклав на кручу хресне знамення, після чого хрест викарбувався в скелі і видно його до сьогодні. Кебуни перетворилися на кам'яні брили, а їхня жертва на прах. На тому місці Трифон збудував каплицю, котра потім стала центром прикордонного західного, на півночі, православного Нявдемського приходу. Помер Трифон у 1593 році.

Я вперше після університету пошкодував, що у свій час не надавав належного вивчення патериків і загалом церковній літературі, бо ставився до цих питань з практичним скептицизмом, вважав у майбутньому не знадобиться.

1 Травень 1919

Дуже дивний збіг... Після того, як про це повідомили, мене кілька хвилин як заціпило, не вірив своїм вухам. Справа в тому, що після розформування нашого полку, мене перевели в роту, що відправляється на Карельський фронт. Ми увійдемо до складу 7-ї армії, воюватимемо проти білофінів, які 21 квітня перейшли Державний кордон нашої молодшої республіки, зайнявши міста до цього мені зовсім не відомі, в поданому списку значились: Відлиця, Толокса, Оленець, Вешкелиця, Пряжа, і вже підходять до Петрозаводську. На подарованій шаманом карті, позначені карельські озера Нюк і Куйто. Вказаний шлях в зоні озера Нюк, є якісь написи очевидно виконуючі роль вказівок, намальований череп, у лівому верхньому кутку „троянда вітрів”, на променях якої теж написи з цифрами. Хоча на цьому особливо не розуміюся, та гадаю цифри позначають градуси на компасі.

24 Травень. 1919 р. Петрозаводськ.

Я щодня думаю про втечу. Немає чого тут робити. Кого ми захищаємо? Моя земля за тисячі миль звідси. Щодня переконуюсь, що ризикую життям задля чужого, кого в житті не бачив і, дякувати Богові, не побачу. Цей „хтось” сидить надто високо і вважає мене і тисячі інших бездушними тваринами. У бій ми йдемо під дулами своїх кулеметів, наказано йти в атаку і там померти, позаду – група прикриття, яка має наказ стріляти коли ми виявимо слабодухість, повернемо з позицій. Кожен мріє бути пораненим.

Постійно думаю про цей скарб преподобного Трифона. Для такої подорожі без помічника ніяк, і помічник потрібен місцевий, хто може провести по тайзі.

Тут багато води. Дивився оперативну карту – озер не перерахувати, вся Карелія „кирпата” водоймищами, сопками, суцільними лісами. Майже немає рівнини, болот – рахуй не перерахуєш, скелі, ліса. Та й то кажуть карта не повна, вказані далеко не всі озера і болотця, лише стратегічно важливі. Ближче до півночі починаються сопки. Самому

йти це самогубство. Взагалі, якщо з гвинтівкою і запасом набоїв вижити в цих диких краях можна, тут повно всілякої звірини. Конче потрібен провідник і вірний товариш, до одного я почав вже придивлятися, він із карельського взводу, звати Маті. Високий шатен. Охочий до розмов і, як зрозумів з деяких натяків, неохочий воювати. Доки почекаю, придивлюсь, можливо, він той, хто потрібний.

Баба Катя на мої розпити дала небагато інформації, але хоча б мав уже приблизне уявлення, про покійного. Розказала, що її дядько, якого звати зовсім не Руслан, а Сергій, дійсно ще з молоду виїхав кудись далеко до Сибіру, там все життя і перебував, до України приїздив дуже рідко, раз на десять років, та й того менше. Без сумніву в останнє приїхав, щоб померти там де народився. Із родичів близьких і далеких його майже ніхто не пам'ятав, дід довів свою належність до родини показавши стару світлинку, де він в оточенні баби Катиних рідних і двоюрідних дядьків, фото датоване 1916 роком, цей дід там теж зображений в формі гімназиста.

- Він дуже печерами цікавився, - повідомила баба Катя.

- Он як! – здивувався я.

Дійсно, це було цікаво і інтригувало. У цьому містечку є печери на яких варто зупинити увагу. Справа в тому, що про походження цих печер нікому остаточно не відомо, навіть маститим краєзнавцям, хоча останні одноставно сходяться на думці, що побудували їх ще до заснування навколишніх сіл і міст навколо Харкова. Печери, це підземні ходи, нори в землі, викладені цеглою з закругленою стелею, заввишки близько двох метрів і в ширину як звичайні двері. Такі ходи можна зустріти в Києво-Печерських Лаврах. В цих місцях були монастирі, а підземні ходи вочевидь слугували сховищем від кочовиків. Легенд про печери, звісно, теж достатньо, в одній йшлося, начебто, у підземеллях досі прихована бібліотека і ця бібліотека частка славнозвісної бібліотеки Ярослава. Печери до пуття ніхто не намагався обстежити. Чому, припустимих пояснень знайдеться чимало: по-перше – про них за межами містечка мало хто знає, а місцеві необхідні обстеження зробили вже самі і нічого цікавого не знайшли, ходи з роками обрушилися чи замулились, та й небезпечно це, бо протягом років там загинуло і пропало без вісти чимало людей. Старі люди казали, що в давнину в підземних лабіринтах навіть тварини щезали. Хоча, на мою думку, це свідчило про наявність пасток. Мабуть саме цьому на входах до двох печер встановили ґратяні двері, по-друге – у подібних місцях дуже не зручно вести археологічні роботи, і головне – економічно не виправдано, місто в історії ніяк не позначилося, якщо і кинути сюди чималенькі кошти, експедиція окрім дрібного церковного краму може нічого й не знайти, а „шліманів” (прим. **Генрих Шліман** (Schliemann) (1822-1890) – видатний історик-самоучка. Життя присвятив пошукам Гомєрівської Трої. В середовищі археологів вважався авантюристом, який варварськими методами проводив пошуки) у нашій країні ще немає, щоб починати грандіозні роботи спираючись на невиразні легенди.

Хотілось би зазначити, що входи до печер знаходяться в особливому місці, так званому „дендропарку”, заснованому ще у XVIII столітті відомим вченим Іваном Назаровичем Каразіним, рідним братом засновника Харківського університету (саме про це згадував невідомий в листі до якогось Руслана). Особливим це місце вважається тому, що в дендропарку своєрідний мікроклімат, де ростуть такі рослини, які не приживаються в нашому кліматі, за межами дендропарку. Та ж тропічна ліана гине. В путівниках він називається „акліматизаційний сад”. Думаю, не даремно ченці саме це місце обрали для монастиря.

Сподіваюсь, згодом зрозумію чому мого сусіда цікавили ці печери. Інтригує те, що незнайомиць в оповіданні називав хід і монастир. Додам до цієї містифікації й те, що залишки підземних ходів знаходять по всьому районі. Знайома розповідала про історію будівництва її оселі, ніби то батько в старому підвалі надібав на залізні двері до підземного ходу, куди зайти рішуче заборонила прабабця. Хід заклали цеглою і замурували цемен-

том. Думається все це не просто так, очевидно деякі люди підсвідомо відчують накладене на подібні місця табу.

27 Травень.

Нас перекинули до містечка Лодейне Поле. Фіни почали переправу через річку Свір. Ми артилерією їх стримуємо, вони у свою чергу нас теж обстрілюють із далекобійних гармат, яких у нас немає. Наш полк на озброєнні має одну шестидюймову гаубицю, дві тридюймові зі шрапнелним зарядом і одна польова гаубиця Крупна.

Фіни форсували річку нижче Лодейного Поля і захопили Оленець і побережжя Відлиці. Нас відкинули до Петрозаводську.

28 Травень.

Два наших бойових корабля „Куниця” і „Горностаї” потопили фінський паракорд.

7 Липень.

Кілька тижнів не було часу і можливості вести щоденник. Тепер у мене легке поранення в щиколотку і коліно, я в шпиталі. Мій новий товариш Маті койкою поруч, у нього пошкоджена ключиця, вибуховою хвилею його скинуло з пірса на каміння.

Я наважився показати копію моєї карти, де не позначив заповітного місця. Спитав чи впізнає територію. Маті відповів, що карта неточна, озера мають децю іншу форму, бо на озерах Куйто не один раз рибалив і полював.

„Чому на озерах? – спитав я. – Адже на карті позначене одне озеро, навіть в оперативній карті так само”.

„Позначено одне, однак їх три: Верхнє Куйто, Середнє Куйто і Нижнє”.

Озеро Нюк, на його думку, схематично дуже завелике.

Маті не розпитував, що то за схема, це мене децю здивувало, я б спитав просто автоматично...

9 Липень.

Я йому все розповів, тільки оригінал карти не показав, бо придумав для неї тайник. Маті сказав, що чув про цю історію, тільки децю переінакшену. Останній раз метушня з картою сплила років п'ятдесят тому, як розказував йому дід, вона схована була в якійсь каплиці, та якось цей секрет вийшов за межі стін церкви, і карта була викрадена, або винесена кимсь із послухників, щоб переховати. Виникли криваві сутички між бандами, які здебільшого очолювали державні службовці, потужнішою із банд належала Становому приставу Степанидину.

Тікати Маті погодився.

„Але, – каже, – в лісах зараз бродить багато „партизан-лісовиків” різних мастей, як білофінів, так і карелів. Є червоні фіни з карелами, є білі, є анархісти, останніх найбільше. будемо удавати мисливців-заготівників, хоча твоя чорнявість може бути на заваді, бо червоні багато циганів позганяли, а їх у нас останнім часом дуже не полюбили, бо всі як один злодюжки. Та нічого, якусь правдиву історію вигадасмо”.

Невдовзі почали готуватися до втечі. Приготували два наплічника. Намет, запас солі і сухарів, сірники, кремні. Все це ховали за межами табору в обладнаному тайнику. На оперативній карті, яку Маті поціпів у замначштабу, позначили можливий маршрут. Підемо вздовж річки Суна, і якщо пощастить, знайдемо човник, або зробимо плот. Річкою йти зручніше і швидше.

17 Липень.

У четвер ми втекли вночі, прихопивши з собою дві гвинтівки, набоїв по 500 шт. кожен, чотири гранати, у мене ще „маузер”, який я цієї ж ночі викрав у начопероти коли той спав п'яний, а чатового, на щастя, не було на місці. До пістолета у мене вже було два десятки набоїв. Ми мали чималенький запас круп і сухарів. Маті дець роздобув рибальські снасті. Все це важкенько нести і я почав побоюватись, що з таким вантажем далеко не втечеш. Особливо не зрозумілий такий запас набоїв. Мій товариш пояснив, що в глибокій тайзі за злиток золота у скрутну мить можна купити хіба що цвілий сухар, а за один набій нагодують ще й з собою дадуть. Спитав чи не варто було взяти коней, але ди-

влячись на місцевість сам здогадався, коні тут не прошкандибають і милі. Більшу цінність мають власні ноги, а ще краще добротний човен.

Перед самим відходом я на мить завагався, бо страшнувато вирушати в невідомість, я в цих краях чужий, природа тут чужа, нею можна тільки милуватись маючи під рукою харчовий запас і тепле ліжко. Жити тут важко.

Як тільки вийшли в тайгу я зразу ж відчув першу незручність – комарі. Уздовж річки їх ще не так багато, терпіти можна, але варто трохи заглибитися в ліс, щоб зробити привал, миттю нападає страшна зграя, інакше не назвеш. І головне здоровезні такі, наче мухи. Маті стверджує, що через кілька днів звикну, мені ж думається, що за кілька днів вони мене просто з'їдять. Та згодом з'ясувалося, що комарі тільки квіточки, гірше за них це гнус. Дрібні комахи, вони літають темними хмарами, лізуть у вічі, ніздрі і вуха, я зав'язую рот і ніс хустиною.

Ми йшли цілу ніч. Зробили привал, я роблю записи. Хоча ніччю назвати це не назвеш, про „білі ночі” тільки чув, бо ніяк не вдавалося побачити, до одбою вже падав як підкошений і підіймався тільки за сурмою. День і тільки, інакше не назвеш...

Маті пішов рибалити. Хоча тут і рибальського приладдя не потрібно, на міліні рибу можна ловити руками.

Десь далеко чути постріли гармат. Цікаво, за нами буде погоня? Думаю, ні. Здіймуть тривогу, обшукають навколишні селища, зачитают перед строєм наказ, що віднині таких то й таких то вважати дезертирами, а пізніше зазначать як безвісти зниклих. Таких як ми багато, але більшість здебільшого знаходять, бо завжди тікають місцеві. Навіть переконаний, що карельський полк невдовзі розформують і перекинуть у найвіддаленіші райони.

Південь. На березі знайшли старенький човен з веслами, прикритий гнилими гілками. Маті із кори беріз зварив діготь, ця процедура затримала нас на цілу ніч. Процес виготовлення варто записати, це дуже цікаво: береться бляшанка з-під тушонки, туди напихається березова кора, затикається металевою кришкою, в якій робиться невеличка дірочка, потім друга бляшанка закопується в землю відкритою кришкою до гори, на неї зверху ставиться бляшанка з корою дірочкою вниз. Навколо розкладається багаття. Горить цілу ніч, на ранок в нижній бляшанці маємо діготь. Таких бляшанок ми зробили чотири.

Отриманою масою замазали шви човника після чого спустили на воду і вирушили до Сундозера.

19 Липень.

Майже два дні ми подорожували порожистими річками. Річкою Сунд дійшли до Сундозера, потім потрапили до Пальозера, далі до Семчозера, Селецького озера, йшли річкою Тумба де залишивши човен вирушили пішки до озера Валом, там у мисливців за дві касети набоїв купили невеличкий плот, на якому дійшли до річки Чірка-Кемь, довго плили на північ. Ця річка доволі спокійна, пороги траплялися лише двічі.

Зупинилися в рукаві біля невеличкого мисливського поселення де вирішили відпочити, тим більше, що наш плот добряче пошкодився об камінці і ми ризикували потонути. Пішки вирушили до селища Тикша.

Мешканці здебільшого тут полюють і рибалять, сіяти не можливо, скрізь каміння. Кажуть, картопля і зернові вирощуються на півдні Карелії. Тваринництво розповсюджене, однак рибальство залишається головним промислом.

Нас прийняли привітно. Карели не задавали зайвих питань, вочевидь, як і казав Маті, вирішили, що ми мисливці, хоча, згідно останніх моїх спостережень, вони просто не мають звички задавати зайві питання, той же Маті ніколи ні про що не розпитує, дотримується позиції, що коли сам вирішу, то розкажу.

Пригостили пивом власного виробництва. Схоже зерно все ж мають, бо наскільки відомо складова пива – зерно. Мабуть добувають шляхом обміну з мешканцями півдня, як помітив товарообмін тут важливіший від грошообміну.

Познайомився з місцевим шаманом Сусі, що значить „вовк”, він нам поворожив, та не пам’ятаю про що казав, якось все загадково говорив, як, зазвичай, притаманно ворожкам, забарвлено все порівняннями. Замість того, щоб сказати „ваш шлях буде важкий”, він висловився приблизно так: „Як джерело прокладає шлях минаючи камінь і починається річка, то з гордощами приймайте сурову стежину до приготованої для вас долі великого Тапіо, і нехай вас супроводжує милість Ілматар та Укко”. Маті пояснив, що Тапіо, Ілматар і Укко це духи, Тапіо – володар лісу, Ілматар – річок і морів, Укко – цар хмар та вітрів.

Увечері я спостерігав за сваркою двох молодих карелів. До пуття не зрозумів, що стало причиною сварки, хоча для багатьох це було не важливо. Я очікував бійку, та на великий подив їхня „дуель” полягала в переспівуванні один одного, тобто змагалися хто розумніший.

Додаток. (пишу опівночі, я так думаю, що опівночі, мій годинник на переправі зупинився та з цими „білими ночами” втратив орієнтир у часі).

Тут спостерігаються цікаві речі. Карели особливий народ. Мені протягом останніх півроку довелося багато де побувати, і на Кавказі був, де непорозуміння між двома мужиками вирішуються за допомогою холодної зброї, а в наших краях віддають перевагу кулакам, хоча, що гріха таїти, де-інколи і за сокири з вилами хапаємося. А у карелів зброя це - СЛОВО! На, так званих „герцях”, вони б’ються силою розуму, закидають один одному прислів’я, приказки, як і казав, змагаються силою мудрості. Зброя використовується тільки для здобуття харчування. Зі слів Маті довідався, що цим людям даремно розказувати, що в наших краях наявність зброї значить певна доблесть і володар ножа чи пістолета має певні привілеї. Коли серед карелів з’явиться подібний тип, то вони його сприймуть, як за слабого розумом. Хизування зброєю, як символом доблесті, у них рівноцінно якби кавалер на якомусь балу в присутності дам, щоб показати себе в кращих тонах, гучно перднув би.

СЛОВО – тут все: лікування, будівництво, полювання. За будь-що візьмись, на все є заклинання і на кожне щоб не робив. Коли карели говорять про багатство, то гроші мають другорядну роль, а може й далі – третьорядну, коли така є. Про багату, як вони мають на увазі, людину кажуть так: „Багато він має скарбів, на кожен крок у нього є мудре слово”.

Коли вже влягалися спати на циновках біля вогнища, раптом заграв канталіст, (не знаю як правильно назвати, канталіст це той, що грає на „кантале”, інструмент децю схожий на бандуру).

Звучало дуже приємно і співав красиво, хоча і не розумів, та не важко здогадатись, що канталіст суттєво не відрізняється від бандуриста, який переспіває про славні походи доблесних лицарів минулого. Казки-билини тут називаються „руни”, у них заповіти давніх карелів.

Шаман Сусі хоч і цікава людина, але до Мелу-Мишка йому ще далеко, бо Мелу окрім свого надбання, щось здобув і серед племен хантів і мансів.

Тутешні шамани децю відрізняються від наших бабць-ворожок. Ці ворожеї можуть підторговувати явищами природи, наприклад, вітрами. Про такі речі чув ще в східному Сибіру, мордовські чаклуни чимось подібним займались з давніх-давен. Тут рибалки у шаманів купують попутний вітер, добру погоду і, загалом, всілякі різні блага на майбутнє.

Подумалося, що шаманом стати дуже просто і вигідно. Маті в цьому питанні трошки опустил мене з небес на землю. Розказав щоб стати шаманом потрібно виконати деякі ритуали з молитвами і тривалий час не вживати відповідної їжі (своєрідний пост), а потім відкриваються два шляхи: перший – потрібно щоб з дитинства у людини було „щось таке”, другий – піти далеко в ліс і жити там доти, доки не зустрінеться карлик, який відведе до старої Лоухі, господарки країни темряви і холоду.

21 липень.

Ми роздобули у рибалок маленький поганенький човник, але трохи кращий від попереднього, за який віддали дві півфунтові кульки рафінаду. Плот розібрали, щоб вилучити металеві скоби. Один рибалка застерезив, що в районі озера Нюк, куди ми вирушаємо, орудує банда Тривора, яка робе вилазки з фінського боку, після чергового блискавичного нальоту, також блискавично розчиняється в гущавині тайги. Метою цих нальотів здебільшого є поповнення харчових і мануфактурних запасів, трапляються напади на пошту, це коли бандитам відомо про надходження коштів. Без сумніву, на цей випадок вони мають своїх людей. Як мені ще вдалося довідатися банда за складом політично і національно неординарна, в склад входять як карели, так і фіни, росіяни і українці, із них есери, анархісти, колишні більшовики, агенти ЧК, котрі не гребують підробляти на життя бандитизмом. Чесно кажучи, подібний рух мені незрозумілий, адже не маючи принаймні мізерної політичної програми, цю зграю рано чи пізно переб'ють, хоча місцеві кажуть, що банда контрибуції бере значно менше ніж продзагони червоних, або білих. До того ж банда контролює значну територію: Ухту, фінські міста Юнтусранта і Суомуссалмі, де з мешканців теж знімається контрибуція за „охорону”. Одним словом, отаман Тривор у цій місцевості повноправний король.

Спустили човник. На веслах сиділи по черзі, міняючись кожні півгодини. Під час відпочинку упорядкову ю із нотатків записи.

Вечір.

Ми пройшли річкою не більше двадцяти миль, на перешкоді кілька порогів і невеличкі водоспади. Кілька разів ледь не розбилися об каміння. На наш човник страшно дивитись. Вже думається геть залишити і йти лісом, але згідно із картою доведеться зробити чималенький гак, якби по рівнині воно б і нічого, а тут ми застрягнемо на місяць. Старовинна карта ледь осягала ці території, вказані лише якісь „Чорні камені”, певно, розрахована на знавця цих місць. Маті правильно казав, що озера невірно вказані, воно їй не дивно, одна карта виготовлена років двісті тому, ченцем, який знав місця візуально, а оперативна за допомогою аеророзвідки.

Я часто буваю в стані оскраженіості, це від перевтоми, від постійних труднощів, Маті в такому ж стані, ми кілька разів навіть сварилися, але швидко мирилися. Бо розуміли, що труднощі нас зближують.

Вранці розраховуємо бути в Тікші.

Ранок.

Уночі бачили групу озброєних людей, вони йшли на південь. Маті припустив, що це фінський диверсійний загін. Диверсанти неподалік нас влаштували привал, а ми саме вирішили тихо відлежатись доки не пройдуть, тепер невідомо скільки доведеться валятись нерухомо на каміннях. Я нарахував дванадцять чоловік. Поводилися вони обережно, розставили пости, багаття не палили. Ми спостерігали із-за каменів, не спроможні ворухнутися, бо чатовий стояв зовсім неподалік і добросовісно виконував свій обов'язок, навіть до вітру не ходив. А у мене як навмисне почало скрізь чухатись, що аж слёзи виступили. Коли прийшла зміна ми наважилися відповзти, але тільки підвелися тут чергова халепа – піді мною хруснула гілка. Фіни принишкли, потім почали швидко і безшумно йти в наш бік. Баритися було нічого, руки в ноги і мерщій. Стріляти вони не стали. Просто бігли за нами з ножами, хочуть прибрати нас тихо. Я вихопив „маузер” і всліпу вистрелив за спину на звук важкого дихання, яке вже було за кілька кроків, почув зойк і хрускіт сухих гілок від падіння важкого тіла.

Погоня несподівано припинилася. Однак ми ще мілью пробігли.

- Ти їх пострілом відлякав, - важко дихаючи казав Маті, - вочевидь, будуть мости підривати, у них важкі наплічники, вибухівку понесли.

Мені подумалося, чи варто про це попереджати колишніх своїх. Шкода хлопців із роти, хоча на даний момент вони вже колишні товариші. З іншого боку, мені ця безумна влада не подобається, а вони за неї воюють, потрібно було тікати як і я, значить самі винні. З іншого боку... хотів би попередити, але яким чином?

У схованці просиділи до вечора, потрібно повернутися до тайника з речами, якщо фіни не знайшли.

На щастя, диверсанти ретирувались після невдалої погоні, за каміння, де ми відсиджувалися, не зазирали.

Уважно обстежили місце їхньої стоянки. У куцах надибали на голий труп. У нього було перерізане горло, від цієї картини мене ледь не винудило. Я швидко кинув під язик сіль.

Маті оглянув загиблого. Він показав, що у небіжчика прострелене стегно і, вочевидь, зачеплена кістка.

- Це ти його поранив. Бачиш Руслане, з таким пораненням йти далі не міг, вони його й добили.

- Може означати, що шлях у них далекий. Коли наші чекісти ловитимуть гав, то найближчими днями вибухне щось стратегічне, ці хлопці не жартівники, коли свого порішили задля справи.

Маті байдуже погодився, не перестаючи оглядати труп.

- Одягу не залишили, щоб випадкові мисливці не визначили, та й комахи і звірина так швидше розтягають, за кілька днів від нього і кісток би не залишилося.

- Давай поховаємо.

Маті схвалив пропозицію. Воно дійсно, хоч і ворог, однак людина. Взагалі тепер вже невідомо хто нам ворог, як на мене, то нехай Москва з Петербургом підриваються до дідька лисого, наша війна скінчилася. Маємо певну мету, хоча вона і не пов'язана зі всесвітньою гармонією, за яку до цього воювали.

Заступом видовбали невеличку на аришин яму і поклали туди тіло. Маті спитав чи не знаю якої молитви. Відповів, що тільки „Отче наш”, гадаю підійде. Спочатку заклали тіло кількома шарами каміння, щоб могилу не розгребли лисиці, потім прикидали землею і старанно притоптали, зверху поклали камінь на якому вістрям скоби видряпали „Фінський солдат”.

Човен потонув неподалік берега, мені навіть стало легше на душі, бо вкрай втомився висьорбувати казанком воду.

На іншому березі чути постріли, мабуть, мисливці, хоча чулася і кулеметна стрілянина, можливо хлопці згаданого Тривора. Я спитав у Маті, чи не значить це ім'я, що ватажок тричі щось украв, виявляється „тривором” називається головний пес у собачій упряжці.

Ніч.

Ми назбирали полуниць. Вже не пам'ятаю, коли в останнє куштував цю ягідку. Тут вони більші ніж у нас і пахнуть смачніше. Взагалі стільки ягід ніде не бачив, а про кількість назв годі й говорити, жодної не знаю. На болотах зустрічаються такі, наче схожі на малину тільки жовтуваті і втричі більші, „морошкою” називають цю ягоду. Зараз вона ще зелена, поспіє в серпні і матиме жовтий колір. На смак кисла, зате не псується із неї не готують варення, а просто кладуть в діжки і вона зберігається в льоху цілу зиму.

Маті спіймав двох щук і запік їх на вогнищі. Їжа смачна. Дивна річ, коли був бійцем Червоної Армії, мені постійно хотілося досхочу наїстися м'яса та риби, а зараз всього багато, навіть ікри, яку все мріяв скуштувати, а вона не до смаку, ложку-другу з'їсиш і не лізе більше, риба теж набридла, єдине від чого не відмовився б, то це від шматка сала з цибулею. Тут сала немає, хоча Маті каже дехто вирощує свиней. Якось на Смоленщині довелося бачити як кацапи, зарізавши порося, викидають нутроці і навіть голову, а ратиці рубають ледь не під коліно. Коли я сказав, що у нас від порося не залишається ніяких відходів, все йде до справи, вони не повірили, мабуть, вважали, що домашня ковбаса це витвір московських ковбасників.

У лісі постійно чути якісь звуки, особливо вночі. Мій товариш стверджує, що згодом до лісу звикну. Додам про карелів те, що вони ототожнюють себе з природою, природою для них певний живий організм з яким слід жити у злагоді. Немає жодного мисливця, котрий полював би заради мисливського азарту, як це роблять наші пани. Навіть коли дерево треба рубати, то прохають у нього пробачення, що, мовляв, вибач дерево, ти хоч і будеш зрубане, але надалі нестимеш користь і добру службу.

24 Липень.

Маті мав рацію, цих кабанів-комарів вже майже не помічаю. Та думається мені це тому, що довго не купався. Тіло заросло таким лепом, мабуть кулі скоро не братимуть. Дивно, але вошиці теж не кусають. Робив спробу купатися в річці, але вода надто крижана, а в деяких озерах чорна-чорна, аж моторошно в неї лізти, а в інших глибоких озерах дно видно. Хмарність ще якась не така, вони наче плывуть низько.

По обіді ми потрапили в страшенну зливу, але Маті показав трохи вперед, де світило сонечко, я вперше побачив чітку межу де закінчується дощ. Бачив райдугу. Все ж Карелія дивовижна країна!

Хоч зараз і червень, а на березі наступив на щось і підслизнувся. Потім видряпав ножом із землі шматок брудної криги.

В обід дійшли до селища Тикша, вирішили зробити маленький привал, потім з рибалками дійти до озера Нюк. За селищем в каміннях сховали наплічники, я залишив „маузер”, з собою взяли тільки гвинтівки, я, звісно, взяв щоденник.

В Тишці зайшли до місцевої кав'ярні, де нам приготували копчене „шангі” (блюдо із риби), мені сподобалося „калакукко”, це пиріг в якому запечена риба. За останній тиждень з'їв стільки риби, скільки не їв за все життя. Нарахував біля п'ятидесяти блюд із самої риби. Наприклад – щука вимочена в вині і запечена в хлібі, а потім ще тушена з кашею, чи рибні котлети з грибами. Для цього потрібно вести окремі записи, якщо колись надумаю стати збирачем неймовірних блюд, неодмінно почну з Карелії. Поволі почав відчувати до риби огиду. Хочеться звичайної гречки, не погребував би і пустою січкою на олії.

Далі записи велися на картонних аркушах, доволі потертих, схоже раніше це були якісь коробки. Та перегорнув наступну сторінку, побачив, що запис продубльований і відредагований. Отже читаю ті, що на картонках.

У селищі стояла фінська рота. Нас, звісно, затримали „до з'ясування”. Гадаю через мене. Надто не схожий я на місцевих високих блондинів, у мене всього півтора аришини з двома вершиками зріст, до того ж чорнявий і шкіра засмагла. Цілком схожий на більшовика-шпигуна.

Нас з Маті закрили в холодній, перед цим ретельно обшукавши. Фінський офіцер довго і уважно вивчав мій щоденник, сподіваючись знайти дані розвідки. Маті почав пояснювати офіцерові, що ми ніякі не шпигуни, а прості мисливці і ніякого відношення до війни не маємо. Нас роздягли і знайшли свіжі сліди від поранень, тут вже військовій людині не збрешеш, що це сліди вовчої паці, чи пазурів ведмеда. Не важко зрозуміти, що ми звичайні дезертери, таких по тайзі зараз багато.

Однак, офіцера більше цікавив щоденник. Відповідав Маті:

- Лехтію, - пояснив фінською, що значило „записничок”.
- Міста ші елят? – спитав офіцер.

Хоча і не володію фінською, та по інтонації зрозумів, що питає звідки я.

- Із України, - відповідаю.
- Мусталайнен? – знову питає, тільки тепер Маті.

Маті заперечливо кивнув головою:

- Кір'ялійя.

Після цієї відповіді офіцер почав на мене дивитись навіть з повагою і потис руку. Маті ще про щось говорив. Під кінець офіцер віддав мені честь, потис руку і на прощання сказав:

- *Хювяя яткоа, хорра кір'ялійя.*

Але нас зразу не відпустили, знову завели до сараю, і щоденник доки не повернули, це мене засмутило, бо від арешту записи роблю на розгорнутій пачці з-під рафінаду.

- *Про що говорили? – питаю Маті.*

- *Він питав, чи не циган ти, я сказав ні, ти просто письменник, мовляв, будеш писати про наші краї, а на прощання він побажав тобі щастя в твоїй роботі.*

Ми просиділи дві години, я веду записи на пачці з-під махорки. У селищі почалася стрілянина. Від чатового дізналися, що на село напала банда Тривора.

Вечір.

Нас звільнили представники новоприбулої влади, якщо це можна назвати звільненням, бо через невеличкий проміжок часу знову взяли під варту.

Новоявлені бійці забирали із зимовиків запаси м'яса і риби, точніше „вилучали на потреби революції”.

Як казав, нас взяли під варту, приставивши двох козаків, сказали, що з нами бажає говорити командир. Мене в ці хвилини найбільше хвилювала доля щоденника.

Невдовзі завели до хати, де розмістився штаб.

З'ясувалося, що командира слід називати командирша, чи отаманка. Тривор це молодий років двадцяти п'яти-двадцяти восьми. Одна із бійців Петроградського „жіночого батальйону”, який захищав Зимовий палац в Петрограді. Висока брюнетка з короткою зачіскою, вдягнена у військову форму. Жестом правиці запропонувала сісти.

- *Бійці Червоної Армії? – спитала.*

- *Колишні, - уточнив я.*

- *Значить дезертири. Чим же Радянська влада не догодила? Чи ви просто боягузи?*

- *Набридло воювати, - відповів Маті. – Ми вільні мисливці, стріляти звикли в тварин, а не людей.*

Вона відкрила вилучену у мене книжку червоноармійця. У голос прочитала призив:

- *Голодний Руслан Володимирович. Що забув в цих краях, товаришу Голодний? Чому до України не повертаєшся?*

- *Там війна, - відповідаю. – А це знову або до червоних, або до махновців, ні ті, ні інші не влаштовують. У мене здоров'я слабе, лікарі сказали тут підходящий клімат.*

Ми знову в знайомій холодній. Щось не сподобалося бабі-отаманші. Почалося з того, що Триворша спитала чому фінам я представився письменником, я брехав далі і доволі нескладно. Після чого вона повільно витягає із шухляди мій щоденник і уважно читає, підкивуючи моїм брехні, наче погоджуючись. На відміну від фінів, мову вона розуміє. Я зразу ж почав брехати, що збираю матеріал для майбутньої книги, хочу працювати в стилі Джека Лондона, збираю різні легенди і підлаштовую під щоденні записи, змішуючи реальність з вигадкою.

Судячи з того, що згаданий Руслан все ж редагував записи, значить йому вдалося повернути щоденник. Хоча вклеєні клаптики написані без відповідної обережності, мабуть не хвилювався, що вони потраплять до рук згаданої отаманші.

27 Липень.

Два дні минуло відтоді, коли можу вести записи. Після того, як клята баба прочитала кілька сторінок щоденника нас ретельно обышували. Потім обнишпорили околиці селища, сподіваючись знайти тайник з речами, мабуть Триворша гадала карта десь у наплічниках. Знайшли мої записи на клаптиках з-під рафінаду і махорки. Через годину викликала нас знову, без сумніву записи вже прочитала.

- *Цікавий у вас матеріал, пане письменнику, - сказала не піднімаючи голови, гортаючи щоденник. – За що люблю вашу братію, так це за те, що до*

справи підходите належним чином, прискіпливо, не пропускаєте деталей, навіть враження щодо мене занотували. До речі, я шатенка. Не бажаєте зі мною по душах поговорити? Хотілось би децю знати...

- Це літературний вимисел, - кажу, вже твердо вирішивши до останнього клеїти дурника. – Фантазія це...

Вона пронизливо дивилася мені у вічі, посміхалась. Схоже легенда про Трифонові скарби тут доволі стійка.

Нас роздягли на голо. Зв'язали руки за спиною, я тримав кисті напруженими після чого зразу ж почав послабляти вузли. Триворша власноруч дюйм за дюймом перевіряла нашу білизну. Потім нас почали бити.

- Розкажіть про карту, - зверталася до мене після відра крижаної води, яким мене облили після удару по голові. – Якщо це фантазія, то до літературного дару слід додати акторський, як натурально ви вживаєтесь у образ героя. Схему ви тримаєте в голові?

- Немає ніякої карти, - наполягав я.

Нас знову почали лупцювати. Її хлопці знали свою справу, били по колінних чашечках, під лопатку і по п'ятах. Після кількох хвилин побоїв я знепритомнів, а Маті був ще при свідомості, його били доки не затих і він.

Я очунявся перший. Моя голова лежала в калюжі крові, у роті було солоно. Залишався лежати в тій же позі. Схоже мені зламали перенісся і розбили голову, ліве око зовсім заплило, передні зуби розхитані, я це визначив розпухлим язиком, який очевидно прикусив.

Один охоронець пішов за водою, щоб нас відливати. В приміщенні залишилася Тривор разом з підручним. „Зараз, або ніколи” – вирішив я. Вони стояли спиною до мене. Під час езекуції я катався по підлозі, мотузки вимазалися кров'ю і тепер правиця вислизнула із петлі. Я почав підводитись симулюючи сильне запаморочення, все ще тримаючи руки за спиною. Охоронець підійшов, так він втратив пильність. Підняв мене, всадивши на табурет. Як тільки-но він відступив, повернувшись спиною, я скочив, схопив табурет і обрушив на його голову, щепки розлетілися по кімнаті. Доки він падав, прожогом кинувся до спантеленої Триворші і, скільки було сили, вдарив її по скроні ніжною з-під табурета (все, що залишилося від стільчака), вона рухнула спочатку на стіл, потім на підлогу. Я підскочив до Маті, розпупав його. Ми забрали зброю.

- Стань біля дверей, - сказав я, а сам у першу чергу дістав із шухляди свій щоденник.

Підняв з підлоги наш одяг, підбіг до вікна, видавив шибки і висмикнув віконну раму. Все це робилося настільки швидко, що сам собі дивувався, як можу так кумекати в подібній ситуації. Маті тим часом затягнув другого охоронця до кімнати, тримаючи на прицілі, потім оглушив прикладом по потилиці.

Ми вилізли через вікно, на щастя чатові були тільки біля входу. Мерицій, не зупиняючись побігли до лісу.

В лісі поспіхом перев'язали поранення. Пішли до тайника. Потім з величезними труднощами перебралися на інший берег річки Чірки-Кемь. Відпочити вирішили тільки коли дійшли до озера Нюк. Тут я показав Маті карту”.

Якщо карта дійсно існує то вона має бути у щоденнику. Загадковий Руслан щодо цього зробив кілька натяків. Я почав уважно обстежувати палітурку. Безумовно не фабрична робота. Цупкий картон обтягнений шкірою. Я піддів лезом края де вона кріпилася до картону, в одному місці була навіть прошита. Обережно розрізав нитки і відділив шкіру від паперу, між ними знайшов ще прокладку-конверт, який облягав всю палітурку щоденника. В конверті знайшов карту. Виконана на шматку матерії. Ніякого масштабу, тільки схеми озер, вказівки шляху, написи. Звірив карту з довідником для автомобілістів, де була Карелія. Дійсно, видно людина, що її виконувала, була зовсім не знайома з топографією, і, як казав невідомий Руслан, треба бути місцевим, щоб її прочитати. Між озерами Нюк і трьома озерами Куйто чималенька відстань, а тут вони зовсім поруч, наче мова йдеться

про невеличке селище. Виконавець більше акцентував увагу на назвах каменів і скарб слід шукати в „Чорних Каменях”, і, здається, щось про вутячі лапи сказано.

28 Липень.

Тепер Тривор нас не залишить у спокої, теж спокусилася давньою легендою про міфічні скарби преподобного Трифона. Ми ходили на берег і дізналися про неприємну для нас річ. Отаманка десь роздобула пошукових собак, що для цієї місцевості не притаманно, тут є мисливські пси, але пошукові це вже очевидно наслідки війни з німцями.

Ми мерицїї до озера, і по щиколотки в воді швидко пішли вздовж берега. Потрібно якнайдалі відірватися від погоні. Інколи берег не був рівним і ми потопали по пояс. Дійшли до струмочка і пішли по ньому петляючи між кам'яними брилами.

- Треба щось придумати, - каже Маті, - вона обнишпоре все довкола і так чи інакше натрапить на слід.

- Без сумніву, - кажу, - в щоденнику прочитала, що початок шляху в одній із заток озера Нюк. Можна скористатись тютюном, я десь читав, що зі сліду збиває.

- Його треба багато мати, а у нас мало. Я думаю потрібно поміняти одержу, у нас собаки своїх господарів по запаху одержини за сотні миль в тайзі знаходили.

- Правильно кажеш, там залишилися наші шинелі, пси вже знають, кого шукають.

Ідея не погана, але де знайти в тайзі нову одержину. Поселень поблизу немає, вони здебільшого біля водоймищ, хіба, що надібати на мисливців, або рибалок, їх тут по озерах багатенько.

Несподівано удача посміхнулася нам. Ми надібали на мисливський будиночок. Де знайшли гасову лампу, на три аришини шматок брезенту і інженерний саквояж, в якому лежали металеві скоби. В першу чергу розвели вогнище і просушили одяг. Брезент розірвали на портянки, які промочили гасом і намотали на чоботи. Хоч саквояж був важке-нький, важив біля пуда, довелося його взяти, матеріал потрібен для побудови плоту. Якби не погоня, можна було б в хатинці день-другий відпочити, бо вже набридло спати просто неба. Намет ми залишили в будиночку. Маті сказав, якщо щось береш в подібних місцях, треба щось і залишити, такий неписаний закон тайги. Крім того залишили на полиці пачку солі, коробок сірників і трохи рису. Потім я звернув увагу, що гасовий „аромат” відганяє комарів, кузок та іншу погань. Через годину походу знайшли на скелі невеличку печеру з майданчиком, з якого можна було вести спостереження за шляхом і в разі чого дати бій, позиція дуже для нас вигідна. Спати вирішили по черзі.

Бачили ведмеда. Звір, побачивши нас, не став наближатися, чхаючи пішов геть, очевидно запах гасу за кілька миль чути, і запах металу, гадаю звірина відчуває, що це запах смерті.

Відпочивши, вирушили на північ до озера Нюк. Поставили перед собою завдання будь-що перебраться на той берег до того самого затону, що вказаний на карті. Маті сказав, що там є невеличке промислове поселення.

Подорож була надто важкою, довелося обходити чисельні болота, ми практично кружляли на місці.

Погоні наче не чути.

Ніч. 29-30 Липень

Ми вже довго не робили привал. Дійшовши до озера, швидкоруч почали будувати плот. Колоди єдали скобами із саквояжу, зробили два яруси і на ньому намет із соснових гілок і запас дров. Плот вийшов міцний. Проблема постала з веслами. Я швидкоруч стругав їх сокирою, і продовжував коли спустилися на воду. Я стругав, а Маті відштовхувався шестом стільки, скільки діставав до дна. Потім почали грести тим, що важко назвати веслами. Після півгодинної скаженої греблі, здавалося, що проплили чималеньку відстань, та озирнувшись я з сумом зазначив, що плот рухається не так швидко, як хотіло-

ся б. Здавалося відплили лише на сотню кроків, а потрібно відгребти якнайдалі, щоб не видно з берега, та головним чином заплисти за межі убійної сили гвинтівки „мосіна”.

Не знаю скільки ще працювали веслами, кілька годин це очевидно. Обидва страшенно стомились. Я роблю записи тремтячими руками

(почерк дійсно був не чіткий)

А берег все видно і видно. Коли сонце піднялося, вирішили все ж відпочити, хай би йому що, навіть коли відстрілюватися з плота доведеться. Сподівалися, що Тривориша нас вже не наздожене, звісно, якщо човнів з собою не притягнула.

Розпалили багаття, почали готувати їжу.

- Емя шкойне! – вилаявся Маті, показуючи на берег.

Цей вигук міг значити щось на зразок – „дідько забирай”.

Вдалині на березі щось блимнуло.

- Через бінокля нас роздивляються, - сказав Маті, - вистежила клята стерво!

Ми продовжили грести. До берега залишилося трохи більше милі. Наздогнати нас буде важкувато, вона теж має побудувати плот. Єдина її перевага це робочі руки, вони грестимуть швидше.

Однак нам вдалося дістатися до берега раніше, ніж триворишині хлопці спустились на воду.

На березі ми розібрали плот і мерцій до гущавини. Маті повів до селища, що неподалік вказаного на карті затону. Постало питання провідника. Маті хоч і місцевий, ці краї пам'ятав по роках юності, але в місцевість вказаній на карті без знаючої людини не пішов би.

Загалом західна частина Карелії мало заселена, сказати точніше – зовсім не заселена. Окремі поселення, на зразок цього, куди прийшли, рідкість. Варто один раз тут побувати і можна сміливо говорити: „У цих краях мене знають”. Як згадував раніше, люди селились і селяться біля водоймищ і більш-менш пристойних пасовищ. Маті каже, в глибокій тайзі трапляються помешкання одиноких мисливців, котрі за якихось причин не бажають жити поруч з людьми.

Селище невеличке, біля тридцяти дворів, розташоване на рівнині саме де потрібна нам затока озера. Мешканці окрім полювання займаються землеробством, я бачив маленькі пшеничні ділянки, зроблені шляхом розчищення каміння і корчування дерев. Треба надати належне цим людям, щоб розчистити невеличку ділянку, потрібно чимало сил витратити, якщо нашим селянам хліб потом і кров'ю дістається, то цим тим більше, хоч і не мають таких нив як ми.

Жінки у них особливі, біляві такі, круглолиці, дорідні, зростом ледь не до трьох аршин, наче солдати.

Маті швидко знайшов потрібну людину. Його звали Еліас, це чоловік років тридцяти. худорлявий, кривий на око, на праве – прицільне, але як потім з'ясувалося він шульга. Маті сказав, що з досвідченим мисливцем слід говорити відверто, розказати зразу про мету нашої подорожі.

Я без вагань показав новому товаришу оригінал карти.

Еліасу ця історія теж була відома, від себе додав ще одну легенду, що насправді скарбів ніяких не існує, преподобний Трифон сховав в печерах щось цінніше від золота.

Еліас сказав, що знає, де знаходяться вказані на карті „Чорні камені”, а також місце де позначено „начало путі”. Повідомив, що вказані місця займають незначну територію, але мають дурну славу, багато болот, трясовина. У проваллях зчезали мисливці. Загалом туди ходять тільки коли заблукають, навіть звірина відчуває небезпеку і тримається осторонь проклятих місць.

- Що ж там може бути цінніше за золото? – спитав я Еліаса.

Він низив плечима і крізь криву, сумну посмішку наче видихнув:

- Мудрість... Старий монах сховав там свою мудрість, так мені дід розказував, а діду його батько.
Ми з Маті не зрозуміли.
Ми піднялися на скелю, щоб оглянути озеро, чи не наближається погоня.
Озеро було чистим.
Я спитав Еліаса, що може значити знак схожий на зірку чи тризуб, і чи не зустрічав такий.

Еліас вказав на захід.

- Там камінь з цією позначкою. Це не зірка і не тризуб. Це символ вутячої лапки.

- Лапки? – перепитав і витіг карту. – Тут щось сказано про лапку.

Вказав на напис: „В Чорних каміннях вутячої лапи”. Потім дізнався що, це своєрідний язичеський символ давніх карелів. Вони вірили про своє походження від качки, можливо у нас українців теж є певна аналогія...

Еліас провів нас до вказаного каменя, він знаходився на найвищій сопці. Лапка була видовбана в камені, її ледь можна розгледіти, принаймні якщо і побачив би випадково, то не звернув би уваги. Згідно карти від цього каменя нам потрібно тримати курс по п'ятдесят другому градусу згідно компаса.

2 Червень

Я виміняв Триворишин револьвер на оленьчу куртку, три літри гасу і пакунок сухого спирту.

Після обіду вирушили.

Еліас водив нас стежинами, які так круто петляли, що здавалося ми топчемося на одному місці.

- За нами йдуть, - сказав Еліас, вдивляючись з пагорба кудись вдалину над простором тайги. – У них собаки.

- Звідки знаєш? – здивувався я.

Це повідомлення аж ніяк не тішило, я гадав, що принаймні ми маємо в запасі кілька днів. Ми з Маті почали знову змочувати гасом одягу.

- Дурниці все, - казав Еліас, - собак це може і зіб'є, але серед них мисливець-промисловик, саме по цьому запаху і знайдуть.

- А про мисливця звідки знаєш? – спитав Маті.

- Вони пішли не через озеро, як ви, а обійшли болотами, там могла пройти тільки досвідчена людина.

Південь. День наступний.

Лише вночі на кілька годин робили невеличкий привал. Пройшли коли не більше сотні миль. Ніколи ще стільки багато не ходив, воно б іще нічого, якби по рівному...

Ось ми біля „славетних” Чорних каменів. На карті позначений череп, щодо цього Еліас припустив, що можливо це вказівка пастки, тому попросив бути обережними і ступати далі за ним слід в слід. Я навіщо зняв з плеча „маузер” і тримав його на погостові. Мені до нестями страшно.

Пішли ледь помітною стежиною поміж величезних брил крізь ущелину. Першим йшов Еліас, за ним я. Раптом провідник зупинився і наказав нам не рухатись. Деякий час уважно щось вивчав на землі.

- Ступайте по каменях на які покажу, тут вовчі ями.

Ми почали перестрибувати з одного камінця на другий. Я нічого не бачив, Маті теж. Коли обійшли невидиму небезпеку, Еліас показав невеличке провалля, за каменем. Я зазирнув вниз і здригнувся, в ямі був людський скелет, розтяганий, птахами, побачив частину таза, ребер і черп. Спочатку його й розгледіти важко, кістяк якийсь сірий, майже зливався з землею і кілками, що стирчали із землі.

- Коли він впав на кілок, він був ще живий, - сказав Еліас, - гадаю нещасний довго вмирав. Подібних картин тут багато, дивіться не поповніть колекцію, будьте уважні як ніколи.

Я перехрестився. Це була одна із „вовчих ям” котра у свій час спрацювала. Звернув увагу, що всі вони під нахилом і побачити їх, коли йдеш у напрямку чорних каменів, важкувато, це може тільки Еліас, можна потрапити до вже відпрацьованої пастки. Більшість подібних пасток має природне походження, тут дійсно наче сама природа захищає якусь таємницю. Еліас сказав, що ці місця здавна мають погану славу, існує легенда про злих духів, які тут мешкають, і мстяться кожному, хто намілить порушити спокій.

Місцевість і без легенд дуже небезпечна. Дякувати богам, що послав нам Еліаса.

Потім ми перейшли болото, йшли за Еліасом слід в слід, мене підсмоктало, Маті на ремні витягнув. Далі потрібно йти по краю урвища притискаючись до скелі. Дуже заважали наплічники. Я намагався не дивитись в низ, бо по камінцях, які падали і довго чулося їхнє гуркотіння, визначалась чималенька глибина, навіть не чути їх приземлення. Без сумніву, в низу можна знайти чимало людських кісток, і щоб не поповнити жахливу колекцію потрібно бути якомога уважнішим.

Коли вибрались на рівнину. Це дійсно чудо, що пройшли цю небезпечну відстань. Маті спитав Еліаса, як щодо зворотного шляху, Еліас відповів, що підемо болотами, головне добратися до річки, і вниз річкою до першого населеного пункту, це може зайняти кілька місяців. Щодо мене, то нехай краще кілька місяців зайвих поблукаю по болотах тільки б не повертатися цим шляхом, якщо тут і сховані скарби, то місце дуже зручне, тільки не зрозуміло, як їх взагалі транспортували.

Ми влаштували привал. Маті розвів вогнище, я почистив зброю і пишу пережиті спогади.

- Чому „Чорні камені”? – спитав я Еліаса.

- „Чорні” – можливо з чорнотою смерті пов’язані, вже казав в ці місця ніхто не ходить, навіть звірина не водиться. Точно не можу сказати...

- Чому пішов з нами?

Еліас посміхнувся і проігнорував питання.

- Чекайте, тут, - сказав він, в глянув на скелю, що на півдні. – Нам потрібно до озера Кенто, я колись рибалив на західних берегах, наші камені десь там, треба знайти знак.

Який знак він не пояснив, та я здогадався, що мова йдеться про ту ж вутячу лапку. Невдовзі він повернувся.

- Я знайшов це місце. Знак на камені, як і на тому, що в нашій затоці. З самого дитинства знав, що за цими знаками криється таємниця легенди про Трифона і від тоді мрію її розгадати. Ось тобі і відповідь на твоє питання.

Ми вирушили негайно до місця, де Еліас знайшов брилу з магічним знаком лапки. Камені дійсно були чорні, три величезних валуна стояли в ряд, наче цей стрій не природного походження, а хтось колись штучно встановив їх. І, головне, дійсно чорні. Був би я геологом, то напевне визначив би, що це якась особлива порода. Наче три величезні вуглини...

Еліас почав здирати з одного мох і показав знайомий знак. Я позадриг спостережливості мого товариша, його мисливському оку, я б сотні разів все обдивився б, а знак на камені не знайшов би.

Отже ми на місці, тільки невідомо що робити далі, що шукати...

Почали уважно обстежувати навколо брили. Одним боком присунута до скелі, західний бік завалений камінням. Почали розбирати. На це пішло більше години. Працювали почергово, через кожні десять хвилин по черзі йшли на варту.

Мені довелося завершити розгрібання.

Надибали на іржавий металевий лист, який у трьох ледь зрушили з місця, під ним був люк, який відповідав усім уявним мною стандартам про які часто читав у пригодни-

цьких романах, зроблений із якогось міцного темного дерева, оббитий залізними листами і заклепками. Хід вів вниз під скелю.

Відкривання зайняло теж чимало клопоту. Ми б використали гранату, але зайвий шум скоротить нашу зустріч з Триворишою. Сокирою і багнетом вдалося піддіти кришку.

- Тепер чекайте, не відкривайте зразу, - сказав Еліас і припав до землі зазирнув в утворену щілину.

Присвітив ліхтариком, довго вдивлявся у темну щілину. Потім витіг із халяви ніж і щось перерізавав в середині. Знаком наказав підняти люк. В середину вела вузька крута печера з маленькими сходами, наче спуск до підвалу. Еліас показав нам шматок перерізаної мотузки.

- Навіть двісті років назад ходи мінували, - сказав він і показав вниз. - Там можливо самопал, або самостріл, так, що сюрпризів може ще буде, давайте уважніше...

Першим до печери почав спускатися Еліас, присвічуючи шлях англійським ліхтариком, ми з Маті скористалися смолоскипами. Підземна печера була вузька і низька, не більше двох аришин висотою. Я малий на зріст відчував незручності при пересуванні, а велетні Маті з Еліасом звісно потерпали...

Як тільки-но скінчилися сходи, стало просторіше, та зразу на східницях надібали на якийсь предмет, який обережно почав обстежувати Еліас.

Це був не самостріл і не самопал, а крупнокаліберна мортира шістнадцятого сторіччя. Я подивився на спусковий механізм, він повинен був спрацювати за рахунок детонації невеличкого молотка по кременю, замість пружини у якого була важіль. Іскра повинна запалити порох на полиці.

Еліас узяв порох, лизнув потім понюхав. Підніс до мого смолоскипа. На диво порох зашипів і загорівся.

- Ті хто це зробили, знали на хімії, - сказав Еліас, - порох досі не розклався, навіть волога не бере. Якби механізм спуску був досконалішим неодмінно вибухнуло б, вони використовували металевий дріт обтягнутий шкірою, щось подібне почали робити зовсім недавно. На щастя залізо згнило.

Облишивши першу пастку, вирушили далі. Шлях наш лежав у північно-східному напрямку. Я замикаючий. Почувався вельми моторошно. Постійно озирався в темряву, все здавалося що хтось наступає на п'яти. Темрява якась незвична, враження наче хтось окутав легкою ковдрою.

Невдовзі зайшли в простору кімнату, висічену просто в камені, де знайшли двері, які мали на горі закруглену форму, такі бувають в церквах, і теж заклепані залізом. Ми їх уважно обстежили і з'ясували, що там внутрішній замок.

- Тут заночуємо, - сказав Еліас показуючи на вогонь смолоскипа, - добра вентиляція, можна розвести багаття. Дим витягує кудись в глибину печери. Їхні собаки нас не почують.

Ночувати в цьому склепі було якось страшно, але робити нічого, зовні могла очікувати небезпека, хоча від Тривора ми відірвалися, і маємо дня два, однак підстрахуватись варто, її ведуть слідопити і собаки, тим більше потрібно якомога швидше зламати двері.

Ми вийшли із печери, почали маскувати лаз. В першу чергу сховали металеву пластину, хід обклали камінням і накидали зверху гнилушок. Доки ми з Маті виконували вказівки Еліаса, сам він пішов на розвідку. Повернувся через три години.

- Я бачив їх, вони не далеко, тридцять три чоловіка. Двох втратили на перевалі, котрі пішли по наших слідах і натрапили на живі камені, стежини назад тепер і для нас немає, тому пішли через скелі, у них є обладнання. Чотири пси. На деякий час їх збив зі сліду. Перехід займе у них цілий день, то ж маємо поспішати, у нас ніч і приблизно шість годин.

- А наші обманки? - спитав я.

- Вона бачила щоденник, а ти там зазначив про чорні камені. Вони тут як маятники. То ж поспішаймо.

У радіусі половини милі навколо входу ми розсипали тютюн, плутали сліди імітуючи подорож в іншому напрямку. Знак на валуні заліпили мохом і грязюкою.

Потім спустилися до печери, закривши за собою люк, з'ясувалося, що він закривався з середини на задвижку.

- Тут має бути інший вихід, - сказав я. - На карті щось написано про якийсь шлях в південно-східному напрямку. Здається він виходить в озері.

Біля дверей розвели багаття. Дим дійсно витягувало в протилежний від люку бік, його затягувало в щілини між скелями. В печері було хоч і прохолодно, але достатньо сухо. Еліас це пояснював гарною вентиляцією і відсутністю вологи.

Замок із дверей почали видовбувати багнетом, сокирою і ножами. Не піддавалася металева скоба, що слугувала внутрішнім засувом, зачинено з другого боку. Це вже свідчило про наявність другого виходу. Хоча могло бути і таке, що хтось добровільно зачинився в середині... Заклепки так міцно сиділи в дереві, а дерево теж не уступало металові. За годину кропіткої роботи нам вдалося виколупати кілька клепок і дібратися до внутрішнього засуву, так, що можна почати його перепилювати. У нас був тільки невеличкий напилек, яким по черзі почали пиляти металеву дужку.

Першим почав Маті. Я підмінив його через сорок хвилин.

Не знаю зараз яке число.

Напилек призначений щоб підправляти ніж коли залижеться, і аж ніяк не перепилювати засуви виготовлені із добротного металу, мабуть каленого-перекаленого. За дві години роботи перепиляли лише третину.

Еліас цим часом знову пішов на розвідку. Повернувся з забитим зайцем, якого спіймав на аркан. За якусь мить здер шкуру наштрикнув на багнет гвинтівки, потім смажив на вогні.

- Вони збилися зі сліду, - казав Еліас не відриваючи погляду від вогнища. - Шукають нас на сході. За шість верст звідси стали табором. У них два кулемети. Ми можемо прослизнути повз них.

- А якщо знайдемо за цими дверима, щось таке що важко нести? - спитав Маті.

- Я готовий до того, що ми взагалі підемо звідси з пустими руками. За цією фразою децю криється, я зрозумів, що Еліас знає більше ніж здається. Еліас замінив мене біля дверей. Я сів біля вогнища поїв зайчатини, щоб не застудитись зробив кілька ковтків спирту. Маті спав під стіною, повернувши спину до вогнища. Зараз під палахкотіючому освітленні дописую денні спогади.

Ранок. (мабуть ранок).

Я не помітив як заснув. Маті вже прокинувся, доїдав залишки зайчатини з сухаря-ми. Еліас закінчував з дверима.

У мене від хвилювання закалатало серце.

Двері погано піддавалися, бо петлі перетворилися у суцільну корозійну масу. Невдовзі ми зайшли до просторої кімнати з дерев'яною підлогою. Коли запалили ще кілька смолоскипів, стало видніше. Під стінами стояли величезні скрині. Стіни і стеля обшиті деревом, яке з роками почорніло, але не втратило свою міць.

Я підійшов до найближчої скрині, відкинув гак і обережно підняв кришку. Відчув запах старої матерії, який буває в комодах. Взяв предмет щільно загорнутий в матерію і перев'язаний навхрест мотузкою. Здивував той факт, що матерія зовсім не підпала під стан природного розпаду, судячи по запаху, її колись просмоктували в якомусь розчині.

Ще не розгорнувши матерію я вже відчув, що там книга, судячи з усього інші предмети в скрині теж книги. Тим часом Маті з Еліасом почали обстежувати інші скрині. Результат один - скрізь були книги. Всього нарахували сім скринь.

- Іншого годі було сподіватися, - спокійно мовив Еліас, - скарб Трифона – це знання, коли і було золото, то старець перетворив його ось в це...
Еліас обвів рукою скрині.

- Незрозуміло написано, не як в церковних книжках - сказав Маті показуючи розгорнуту книгу.
Я взяв.

- Рукописна. Здається латиною, - я полистав ще кілька сторінок, повернув Маті, - тут рідкісні книги.

За кілька годин ми знайшли безліч літературних пам'яток. Тут були арабські сувої (принаймні я так подумав), знайшли манускрипти з ієрогліфами чи то китайськими, чи японськими, одним словом, щось східне, були глиняні горщики з написами, я навіть гадки не мав, що книги були і в такому вигляді. Також знайшли скриню з манускриптами, я зразу визначив, що написано єврейською мовою.

- І що з цим робити? – спитав Еліас. Я відчував по його інтонації, що він вже знає відповідь, просто очікує нашу думку.

- Цій бібліотеці немає ціни, - сказав я. – Скажу більше, одна з цих книжок могла б нам принести чималеньке багатство, хоча б ось, - я взяв одну книгу палітурка якої була оздоблена золотом, - безумовно має цінність не тільки як давня книга... однак ми знаємо що прийшли не за цим... Принаймні знаю, що не за золотом прийшов Маті, ти Еліас розказував, що бажаєш розкрити таємницю котра не давала спокою з дитинства... а я... Я все життя був авантюристом, не відмовився б від кількох золотих, однак вважаю, що все це потрібно залишити тут. Якщо ми винесемо зовні, то бібліотека щезне з лиця землі...

Хлопці мене мовчки слухали, в напівтемряві не міг розгледіти їхні обличчя, але голо-ву на відсіч, що відчував їхні думки, вони погоджувались.

Я трохи помовчав, потім продовжив:

- Я можу змалювати приблизне майбутнє цього скарбу якщо ми хоч одну книжку винесемо нагору. При чека зараз існує служба, котра займається саме подібними речами. Очолює її Яків Блюмкін. Це значить бібліотека буде продана за кордон, а на вилучені гроші комісарські пани жируватимуть зі шльондрами в дорогих маєтках. Це краща доля бібліотеки, гірша очікує, коли сюди потраплять Триворшині головорізи, вони сподіваються знайти золото, чи діаманти, а коли замість очікуваного знайдуть книжки то пустять їх на самокрутки і до вітру ходитимуть, ця здобич у якості оздоблених палітурок піде хіба що на нові зуби всьому загону. То ж пропозиція така: давайте обличимо це місце до кращих часів, кожен з нас заповідатиме нащадкам що бібліотека побаче світ тільки в тому разі, коли виникне можливість дійсно стати надбанням народу. А до цього пропоную поставити на карті нові черепа. Ми замінуємо ходи. У нас чотири гранати. Цього достатньо щоб спинити небажаних гостей...

Я не мав сумніву, що мої товариші мене підтримають. Угоду ми зміцнили клятвою і потисканням рук.

Приблизно через дві години після відпочинку.

Ми уважно обстежили кімнату, прискіпливо обстукуючи стіни. Як і сподівалися, знайшли другий хід. Люк був на підлозі під північною стіною.

Хід йшов під стіною і мав штучне походження, по ньому можна пролізти тільки навколішки. На стінах видно сліди видовбування. Вочевидь не один місяць титанічної праці колись було тут витрачено, а працювати можливо тільки одному, самому довбати, самому вигрібати відпрацьований щебінь... Навряд чи у Трифона були в такій справі помічники.

Хід вів вниз і невдовзі ми вилізли в печеру природного походження. Еліас знайшов розтяжку, вона приводила до дії оригінальний самостріл, це лук, який одноразово випус-

кав шість стріл. Заради розваги, відійшли в безпечне місце, Еліас кинув на розтяжку камінь, пастка не спрацювала. Подібних ми знайшли ще вісім. Жодна не працювала.

Прийшли до неглибокої криниці, де хід закінчувався.

- Це другий вихід, - пояснив Еліас, - за скелею озеро Кенто. Треба пірнути.

Як і слід було того чекати добровольцем-першопрохідником визвався Еліас. Він зняв всю одягу. Почав поступово опускатися по каміннях до темного водяного отвору. Я торкнувся води... крижана.

Еліас пірнув, ми з Маті запалили зайві смолоскипи, щоб ліпше освітлювати шлях, хоча навряд це допоможе Еліасу.

Його не було хвилини три, для нас вони вилилися ледь не в півгодини.

- Є вихід.

Еліас почав старанно розтиратися сухою сорочкою.

- Виходить між скелями в озері, я чув їхніх собак, вони вже близько.

- Ми зі спорядженням зможемо пройти цей хід? – спитав я.

- Легко. Тут не глибоко, і не далеко, аришин десять, до того ж кілька повітряних пробок.

Ми вирішили ще на деякий час залишитись в печері. Запасів харчів і палива достатньо, на місяць. Раз є другий вихід, то вирішили замінювати той, через який зайшли.

Я встановив гранату під стелею, запхнувши її в щилину, розігнув вусики, прив'язав дрот, другий кінець в натяжку причепив до люка. Потім ми розібрали заряд мортири, вона була заряджена добрим зарядом шрапнелі, судячи із кількості вибухівки, гармата була розрахована не на постріл, а на потужний ціле направлений вибух. Порох хоч слабенько, але горів. Встановили новий вибухувач у якості капсуля на полиці і нового пороху, детонатором слугувала друга граната, котру теж встановили на розтяжку. Перезарядили мортиру заново і підтягнули її ближче до люка.

Через кілька годин в бібліотеці Трифона.

При світлі саморобних каганців, які Маті виготовив із гільз гвинтівки вивчали старовинні книги.

Я гортаю цупкі сторінки старовинної книги, написано давньослов'янською мовою, як в церковних книжках, у бабусі були книги, якийсь відсоток тексту зрозуміти можна.

Десь біля години читав і намагався зрозуміти один літопис із якого зрозумів, що мова йдеться про якогось князя Давида Юрієвича, котрий ходив в похід по річці Оці проти дикого народу, згідно тексту, цю експедицію постійно переслідувала погана погода і князь приніс в жертву гусака. (прим. мова йдеться про Муромського князя Давида який правив з 1203 по 1228). Еліас щодо цього пояснив, що під „диким народом” вочевидь слід розуміти мордовські племена, які досі намагаються триматися осторонь від руських і по мірі наближення до їхніх поселень заглиблюються в ліси. Особисто мені це відомо, від інших продзагонівців чув, що саме вздовж Оки неможливо виконати план по харчовій заготівлі. На карті вказано село яке вносять в обов'язковий план, призначається норма вилученого. Продзагонівці приходять туди, а села немає, зате постійно натикались на поселення, котрі не вказані в жодній карті і відомості. Доки складається новий план, поселення щезає з лиця землі.

Що ж до жертвенного гусака, то Еліас пояснив так:

- У нас таке теж є, шамани за винагороду роблять погоду, потрібен вітер для вітрил – будь ласка, на це є своя ціна, щоб припинилася тривала злива – теж можливо. Хоч спрацьовує не часто, однак до шаманів все одно ходять. А мордвини, незважаючи на християнство, зберегли традиції жертвоприношення і до сьогодні. Наших шаманів залишилося мало, але вони теж є. Традиції не викорінюються...

На другу добу.

Це сталося мабуть вночі. Ми прокинулися від землетрусу. Зі стелі посипався щебінь. Ми спали в кімнаті-бібліотеці на скринях. Трухнуло так, що я впав на підлогу. З спросоння спочатку не збагнули що трапилося. Вибухнуло за дверима це однозначно.

Еліас відсунув скриню, що підпирала двері і повільно прочинив. В кімнату миттєво увірвалося гаряче повітря з пилом.

Отаманка все ж знайшла люк і вона, або хтось із ватаги постраждали коли намагалися його відкрити...

Ми пішли подивитися до обвалу.

Схоже окрім нашої пастки спрацювала нами не помічена, обвал був такий потужний, що розібрати його без механічних засобів неможливо, вочевидь печера для цього була вже підготована.

Мене раптом кинуло в холодний піт від однієї думки, що коли і хід через криницю від детонації обрушився. В такому разі ми живцем поховали самі себе.

У нас залишилося ще дві гранати, які вирішили встановити біля другого входу, якщо він звісно уцілів. Це пішов з'ясовувати Еліас. Невдовзі повернувся з втішною звісткою – хід не постраждав.

Що ж... ми натягали в бібліотеку каміння, і заклали двері з середини. Потім біля криниці встановили дві розтяжки.

Першим пірнув Еліас прив'язавшись мотузочкою, по якій ми мали йти під водою.

До крижаної води швидко звик. Було страшно пірнати в темряву, мене пройняв неабиякий страх. Коли спустився до печери теж боявся, а тут зовсім інший страх, окрім того що холодний морок ще й дихати нічим.

Маті залишався в печері, він прив'язував до другої мотузки речі загорнуті в непромокий плащ, які ми перетягли через підводний прохід. Потім виринув і сам.

На дворі була ніч. Одежа незважаючи на гумовий плащ підмокла, добре, що білизна залишилася сухою.

Ми швидко рушили в північно-східному напрямку, вздовж скелястого берега і заглибилися в ліс. Відірвавшись миль на дві зупинилися біля річки, де розвели багаття і просушили одяг. Залишками гасу ми протерли зброю.

Ранок.

Одежа як слід ще не просушилася, як вдаліні почули собак.

- Ось так, - замислено мовив Еліас. – Вона знову натрапила на слід, вочевидь прочесали берег.

Поспіхом почали збиратися. Маті на чому світ стоїть лаяв німців, які, на його думку, принесли в ці краї традицію полювання з собаками. Ми мерщій побігли за Еліасом, старий мисливець мав нас виручити... Він сказав що потрібно встигнути добігти до ущелини і там дати бій, інакше ніяк.

Собаки нас наздогнали швидше, вірніше одна собака. Я ледь встиг витягти „маузер” із кобури. Зробив два постріли в пса, який вже стрибнув і був в повітрі, одна куля влучила в бік, я бачив як відірвало шматок шкіри і бризнула кров.

Собака мене збила з ніг і була ще жива, я встиг схопити її за загривок і не давати вчепитися іклами мені в горло. На допомогу прийшов Маті, він відтягнув пса за хвіст і розбив прикладом тварині череп.

В ущелині на завищенні ми зайняли оборону. Я приготував гвинтівку, пристебнув до „маузера” кобуру. Місце вибрали добре, в оточення не візьмеш, але у нас обмежений боєзапас. Більшість набоїв у нас пішло на обмін і децю залишили в тайниках, бо з самого початку з собою брали тільки для обміну та випадкового полювання і аж ніяк не розраховували на бойові дії.

- Нехай Еліас стріляє, - звернувся я до Маті. – Ми з тобою тільки в крайньому випадку, коли остаточно будемо переконані, що влучимо.

Маті схвально кивнув.

- Ви теж намагайтесь хоча б поранити, - казав Еліас, - поранення це все одно, що смерть, вони не будуть тягатися з пораненими. Їх вже значно менше, вони втратили людей під час вибуху.

Триворшині хлопці з'явилися із гущавини обережно: вибігали по одному і залягали за каміннями, беручи на мушку наші засідки, відчувалася військова підготовка.

Еліас зробив перший постріл, влучив у переслідувача, який вибіг із кущів, куля влучила в груди, він впав на спину. По камінню цокаючи падала відпрацьована гільза, я нічого не чув крім цього цок... цок... це була лише мить гробової тиші, і тут почалася вакханалія. Із гущавини відкрили шквальний вогонь. Закокотів кулемет „люйс”. На нас водоспадом посипалося дрібне каміння, добре кулі не рикошетили, Еліас і це передбачив, зробив засідку де скеля під нахилом і рикошетні кулі лягали позаду нас.

Доки ми прикипали до каміння не в змозі висунути із укриття навіть палець, бандити робили перебіжки. Чутно було як десь гавкав собака.

Їх не можна було підпустити до „мертвої зони”, де ми не зможемо взяти на приціл. Я наважився на ризик підняти голову. Прицілювся в першого, який був найближче і вже підводився для перебіжки. Моя куля влучила йому в бік. Швидко перезарядивши прицілювся в іншого, який вибіг із лісу, в цього не влучив, зате його підстрелив Еліас. Маті теж одного підстрелив.

Кулі кулемета іскрили об каміння зовсім поруч. Щебенем розміром з яйце куріпки вдарило мені в лоба так, що в мене потемніло в очах. Спробував знову прицілитися, та кров несподівано залила праве око. Запекло.

- Треба відступати! – закричав Маті.

- Ні! – заперечив я. – Трохи почекаємо, у них теж боєзапас небезмежний, на один наш постріл вони витрачають сотні набоїв.

На якусь мить стрілянина припинилась. Я поставив прицільну рамку на рисочці 500 і взяв на приціл кущі, звідки чувся гавкіт і здригалися листя. Ось начеб то, з'явилося обличчя... Палець наче сам натиснув на гачок. Почувся зойк, в кущах почалася метушня, потім вибігла вівчарка за якою волочився мотузок і побігла в наш бік. Відповз, притисся спиною до каменів і приготував „маузер”. По нас знову відкрили вогонь.

- Припинити! – почувся відчайдушний жіночий крик.

Але було запізно, почулося собаче вищання.

Вони випадково підстрелили свого може єдиного слідопита.

- Тепер можна і відступити, - сказав я.

- З собою беремо тільки зброю і теплі речі! – порадив Еліас.

Ми залишили запас провізії: крупи, солоного м'яса, сподіваючись на багатство лісів і озер, але найбільше на мисливський талант Еліаса.

Ніч.

Ми відірвалися від погоні. Еліас сказав, що у Триворші зараз не більше десяти чоловік, можливо і менше.

- Вони виснажені і знервовані. – казав Еліас, жуючи травинку, замислившись дивився у вогонь. – Ми їх ще більше деморалізуємо. Пожертвуємо однією гвинтівкою, вона все одно зайва. Ти Руслане, легко обійдешся „маузером”, поміняймося місцями, тепер нехай відчують що на них полюють.

В тайзі постійно натикались на лісові озерця. Погоня нас тисла до озера Куйто. Нам потрібно дійти до річки Чірка-Кемь, там можемо наткнутися на рибалок і переправитися на інший берег, але до цього, за словами Еліаса, нам потрібно пройти кілька перевалів і болот.

Якщо виживу то найближчі два-три роки запланував „лягти на дно” десь тут, кращого місця ніж Карелія годі й шукати. До цієї місцевості можна звикнути і полюбити. Можливо вдасться роздобути нові документи, а потім вже колись пробиратися до України...

Друга ніч.

Ми зробили привал. Я впорядкову записи.

Самостріл Еліаса, зроблений із моєї гвинтівки, спрацював. Він встановив його на стежині, куля мала влучити людині середнього зросту в тулуб. Ми почули постріл коли відійшли від пастки десь на півтори милі. Через кілька хвилин ще один, то добили пораненого. Еліас запропонував влаштувати в зручному місці засідку.

Ранок.

Ми вирушили до скель, де вибрали зручне місце для обстрілу і щоб у разі чого можна було без перешкод відступити.

Чекали біля трьох годин, коли на галявину почали виходити люди, спочатку здивувався чому так довго йшли, та потім зрозумів причину. Тривор йшла четвертою в колоні, і трохи шкутильгала, її поранено, ватажка не наслідилися добити, їй допомагав йти один із хлопців. Всього їх було шестеро. Я прицілювався в першого, Маті у другого, а Еліас в отаманку. Але Маті зіпсував все, вистрелив не по команді ще й не влучив. Бандити швидко розсіялися і залягли. Тільки тепер не відкривали сліпий вогонь і ховалися так, що навіть Еліасу важко було їх дістати.

Ми не стали очікувати їхньої чергової помилки. Еліас залишився прикривати, нам вказав куди тримати напрямом. Та через якусь мить шлях наш несподівано закінчився. Ми зайшли в ущелину, де попереду урвище аришин на тридцять, а далі голі каміння десь за дві версти ліс. У Еліаса навколо пояса була намотана мотузка, якої було достатньо для спуску, але якщо спустимось деякий час будемо як на долоні, доки добіжимо до лісу. Мені прийшла ідея. Ми прив'язали до каменя один кінець мотузки, а другий кинули вниз, туди ж Маті жбурнув капелюха. Самі почали дертися на іншу скелю, де побачили березові кущі, правда не дуже високо, ми стали Маті на плечі, залізли на перший уступ, потім підтягнули його на ремнях. І таким же чином залізли на другий з кущами, де ледь розмістилися в трьох, якщо доведеться звідси тримати оборону то нас перестріляють як куріпок, бо розвернутися як слід ніде.

Тривориша зі своїми з'явилася швидше ніж на те очікували. Її на руках несли двоє. Схоже наздогнати нас це стало справою честі.

Підбігли до мотузки, один дивився вниз через бінокль.

- Нічого не розумію, - говорив з акцентом той, що з біноклем, - або вони сховалися десь тут, або пішли до лісу, але вони не встигли б...

- Внизу поховалися, - казав інший, - давайте вниз, знайдемо. Вони десь тут я відчую.

Раптом той, що з біноклем подивився в нашу сторону. Почав уважно вивчати скелі.

Я вже звів курок „маузера”. Схоже бій доведеться приймати мені, бо у мене сама маневрена зброя, а хлопці не можуть висунутися зі своїми гвинтівками.

- Мітя тапахтуй? – спитав у нього фінською другий.

Наскільки знаю це значить „Що трапилося?”

Той, що з біноклем не відривав погляду від березових кущів, потім тихо промовив, але я почув:

- Тяяля ваара...

Не треба було й перекладача, по інтонації зрозумів, що сказано про небезпеку. Четверо бандитів разом з Триворишою спустилося вниз, залишилося цих двоє, баритися вже нічого. До того, що з біноклем було не менше двадцяти кроків, влучити можна. Я прицілювався йому в груди. Перед пострілом на мить заплющив очі, щоб сфокусувати зір, чомусь з'явилися плями.

Куля влучила йому в живіт, він зігнувся однак зробив постріл у відповідь, збивши наді мною гілку. Маті з Еліасом підвелися на коліна, зробили залп в другого і наповал. Я вистрелив ще раз у свого, він хитаючись і тримаючись за живіт підійшов до обриву та впав вниз.

Я сплигнув на нижній уступ, з якого звалився на каміння і забив коліно, болі я не відчував, але шкутильгав, я біг до мотузки. За мною спускався Маті, Еліас прикривав, пострілами змусив бандитів залягти за каміннями. Тривор засіла за валуном. На трофейній гвинтівці я висунув із-за урвища капелюх, який зразу ж обстріляли.

Тепер наші ролі помінялися.

- Тривор! – гукнув я. – Виходь поговоримо! Я не стрілятиму накажи своїм не стріляти!

- Виходь перший, пане письменнику! – почувся її голос, в якому був на-явний сарказм особливо на „пане письменнику”.

Я поклав „маузер” в кобуру, підвівся. Тримавши руки напівпіднятимися підійшов до провалля.

Із-за скелі вийшла вона.

- Годі нас переслідувати! – кричав я. – Ми нічого не знайшли, самі бачите пусті тікаємо.

- Навіщо тоді замінували хід?

Вона сіла на камінь, підбравши ногу і обхопивши долонями.

- Там не було ні золота ні коштовностей.

- Щось же було, раз таке влаштували.

- Повір, те що ми знайшли не зацікавило б твоїх хлопців і тебе теж, ми цього теж не взяли.

Вона не вгамовувалась:

- Щось же ти знайшов!

- Повторюю, там те, що ні вам ні нам не потрібно.

- Ви якось вийшли, є інший вихід. Покажи його і вільний.

- Після вибуху ходу немає, ми вже були зовні.

- Якого біса нас сюди завела? – почувся голос із-за каменів. – Ми загубили краєвих хлопців і заради чого. Що нам обіцяла ця шльондра, казав треба її було давно порішити!

Внизу почався розкол, який очевидно визрівав вже давно, я на всяк випадок зробив кілька кроків назад.

Із-за каменя з'явився босць щільно перетягнутий ремінцями портупей, він тримав напготові „наган”.

Гримнуло кілька пострілів. Я хоча і був готовий до цього, але трохи забарився, одна куля чиркнула мене по лівій скроні. Спочатку було таке відчуття, наче хтось стьобнув батогом по обличчю. Я підхопив „маузер” і зробив кілька пострілів у напрямку „портупейного”, він стояв вже не ховаючись. Хтось із нас в нього влучив. Сама отаманка вже лежала в струмочку обличчям вгору. Один із бандитів кинувся тікати, його дістав Еліас. „Портупейний” був поранений в плече, підвівся і всліпу шмаляв з „нагана”. Я розрядив у нього всю обойму, його відкинуло на кілька кроків, не знаю чи я влучив, бо в нього зробили залп всі троє.

Перед тим, як спуститись я перезарядив пістолет. Кров зі скроні залила весь лівий бік.

Тривор була жива. Її поранено в живіт і ліву грудь. Ми витягли її із струмка, Маті здер у одного із забитих шинель ми поклали її на неї.

Вона дивилася на мене сумно посміхаючись.

- Скажи, що там?

- Бібліотека.

Отаманка знову посміхнулася і на мить заплющила очі.

- Я мала здогадатись, карели не даремно говорили про приховану мудрість. Я все життя гадала мудрість в кількості золота... Я і зараз так думаю. Там у Сергія в наплічнику фляжка, принеси.

Я дав знак Маті, той навмання підрізав у „портупейного” мерця наплічник, гадки не маючи може це і не Сергій, дістав німецьку бляшанку. Там був спирт.

Вона зробила кілька ковтків і розкашлялась.

- *Значить вирішив сховати бібліотеку назавжди... Правильно, зараз мудрість недоречна. Від науки завжди гинуло людство...*

Тривор важко задихала. Я знову підніс їй бляшанку. Вона відмовилась.

- *Я вмираю, - сказала тихо і спокійно.*

- *Від таких поранень не вмирають, ми віднесемо тебе до селища, там вилікують.*

- *А навіщо? – вона криво посміхнулася, в її очах читалася відчайдушність. – Мене більше нічого тут не тримає. Поховайте мене на тому узвищенні...*

Показала на скелю звідки ми щойно спустились.

Ми з Маті вже почали лаштувати ноші, як почули тихий постріл більше схожий на сплеск долонь. У неї в руках був мініатюрний дамський „браунінг”. Вона вистрелила собі в скроню.

Ми виконали останню волю померлої. Затягнули тіло на скелю, знайшли розщілину. Туди її поклали і заклали кількома шарами каменів, потім вистругали хрест.

Її ім'я ніхто не знав, то ж на шматку соснової кори надряпали „Раба божя отаман Тривор, сконала кінця червня місяця 1919 року”. Її „браунінг” я залишив собі.

Інших ми теж поховали, поклали в рядок і так само заклали камінням, документів у багатьох не було, тому пам'ятки ніякої не залишили. У „портупейного” я знайшов документи на ім'я Сергія Миколайовича Шевченка. Він народився в один рік зі мною”

На цьому записи закінчувались. Згадав як піднявши дошку тайника не сподівався знайти щось цінне, а тут таке, що й не зрозумієш цінності, чи просто писулька, чи дійсно певна вказівка на прихований скарб культури...

Отже, тепер прояснилося це подвійне ім'я. Виходить справжнє ім'я мого сусіда – Руслан, з незвичним козацьким прізвиськом – „Голодний”. Трохи прояснюється суть початого і не закінченого твору невідомого друга, хоча багато загадок лишається: який дуб він мав на увазі... Це значить, що чутки про сховану бібліотеку в підземних печерах мають якусь основу.

Потім я довго вивчав карту Карелії намагаючись знайти хоч якийсь натяк на „Чорні камені”, сподіваючись, що за цей час можливо в тому місці з'явилося якесь селище, котре автоматично прийняло назву місцевості. Познайомився навіть з двома хлопцями із Калевали, карельського містечка. Але єдине про що довідався, це про те, що Калевала раніше називалася Ухта, а про „чорні камені” чують вперше. Показав ксерокопію карти, знайдену в щоденнику, хлопці тільки знизили плечима.

Що загадковий дід шукав тоді на березі річки, в непролазних чагарниках? Можливо той самий дуб, що посадив монах Федір?

Все можливо. Теперішній ліс посаджений давно, це можна визначити по зрізах пеньків, але йому не більше двохсот років, а події описані невідомим другом, старіші ще років на двісті, а може й більше, тут в глибоких балках, що поросли ліщиною, дійсно колись були монастирі та голий степ. Легенду про розбійницю я чув ще в Сумах, тільки вона загинула не так, як описано в листі невідомого, а її спіймали брати і замурували в стіні воскресеньської церкви. Хоча може це інша розбійниця, схоже в ті часи у розбійницькій галузі існував певний матриархат.

Цікаве у цій історії те, що домінують жінки-отаманки.

Хоча можна припустити, що дід Сергій просто дописав твір невідомого друга, а може це взагалі матеріал для майбутнього роману і друга ніякого не було. Мені не вдалося знайти зразки його почерку, це теж було дивно. Він нагадував людину, котра, наче розвідник, жила за легендою. Баба Катя казала він нікому із родичів зовсім не писав листи. Шрам на лівій скроні, що це? Дійсно наслідок отриманого поранення в бою з бандою, чи

може якась побутова травма... Пістолет можна придбати де завгодно, особливо якщо людина пережила дві війни...

Питань багато...

РОЗДІЛ 2

ПІДЗЕМНИЙ МОНАСТИР

I

Мені ледь не півтора місяці на лівобережжі річки Мерли довелось обстежувати хащі, де без сокири чи важкого ножа-мачете не пройдеш. Шукав той дуб, який начеб то міг посадити монах Федір, позначивши місце схову скрині, переховуючи її від розбійників. Вже було вирішив облишити цю марну справу, бо могло бути, що колишній сусід дійсно фантазував, займався містифікацією, що йому й вдалося, спадок не аби який: щоденник, карта, дамський пістолет, листи від невідомого друга з інтригуючим оповіданням про розбійників і сховану реліквію. Та несподівано на пагорбі в заростях лози, акації та й бог зна чого, знайшов суху колоду, що стирчала із землі, без сумніву колись це було величезне дерево, можливо перестало жити років двадцять тому, може і більше, залишився лише товстий стовбур, який могли б охопити мабуть чоловік п'ять. Метрів три заввишки, а там злам. Дереву дійсно не менше чотирьох сот років, коли не більше, старіший харківських лісів. Принаймні щось з оповіданням починає співпадати. Залишки верхівки лежали неподалік, вже перетворились в труху, лише чорні товсті частини стовбура де-не-де визирали із землі. Баобаб та й тільки...

Дуб ріс метрів двісті від річки. По ясеню, що ріс поруч, я заліз на рівень зламу, де був невеличкий майданчик, якщо його зрівняти, то на ньому можна добре влаштуватись, навіть багаття розвести. Я знайшов його майже за кілометр далі від того місця де бачив в кущах діда... Йому просто не вистачило життя знайти цей дуб, коли це, звісно те саме дерево.

Сидячи на залишках верхівки дуба, я вивчав місцевість, але із-за щільних кущів це було важкувато, потрібно розчистити навколо майданчик хоча б у радіусі десяти метрів, а на це, можливо, піде місяць роботи. На відміну від карельського варіанту схованки бібліотеки, де печери здебільшого мали природне походження, там лише часткове втручання людини, а тутешні на всі сто відсотків рукотворні. Без сумніву, якщо печери є то повинні залишатися якісь сліди на землі, провалля, або щось таке, бо подібні підземні комунікації рано чи пізно обриваються, тим більше у такій вогкій місцевості. А у розповіді невідомого, значилося, що хід взагалі виходив під водою.

Вирішив завтра прийти сюди з інструментом.

II

Я вийшов зранку, прихопивши з собою сокиру, пилку і саперську лопатку. Також набрав всілякої їжі для тривалого перебування в лісі. Рідню попередив, що можливо прийду через кілька днів.

На місці, я зробив невеличку просіку-розмітку, для майбутнього розчищення навколо дуба. Крім кущів лози росла ще двометрова кропива, за якісь півгодини роботи шия і вуха горіли вогнем від опіків, ще й комарі дошкуляли.

Тут місцевість волога, очеретиста, це тому, що під час весняних дощів і талого снігу річка розливається, хоча і регулюється шлюзами, однак свою справу роблять джерела, котрих з кожним роком меншає. Цілком очевидно, років через п'ятнадцять-двадцять тут залишаться хащі крізь які пробиватиметься струмочок, що з давніх-давен називався річкою Мерлюю.

Почав робити просіку тримаючись північно-західного напрямку. Надибав на невеличку траншею протягом приблизно п'ять метрів. Таких в лісі можна знайти там, де були

бої Другої світової війни. Тільки не тут, це не окоп. Проти військового походження грала історія, тут ніколи не воювали, а коли б не знав історію, то можна логічно визначити, що ця місцевість стратегічно не вигідна для боїв і, тим більше, для табору партизан, яких в цих місцях практично не було. Існували якісь озброєні групи, що пробивалися із оточення щоб потім приєднатися до партизанщини Сидора Ковпака.

Розвів багаття, щоб хоч на деякий час відігнати комарів.

Почав працювати лопаткою. Земля тут м'яка, рити легко. Копав невеличку ямочку діаметром півтора метри. На третьому штику лезо чиргикнуло. Навіть не мав сумніву, що це цеглина.

Так і є.

Обтер її щіточкою. Цеглина звичайна, скоріш за все виготовлена не в наш час, бо стандарти інші.

Копав далі, але протягом двох годин виснажливої праці тільки й те робив, що вигрібав цегляний щебінь.

Глянув на компас. Траншея вела у південно-західному напрямку, трохи праворуч від дуба.

Біля дерева розмітив новий квадрат розкопу, три на три метри, куди, на мою думку, йшов хід.

Працював до самого вечора, доки не докопався до цегляної кладки, хід вів не праворуч дуба, а під самий дуб.

Без помічника тут аж ніяк...

У мене вже почали з'являтися сумніви, чи на печеру взагалі натрапив, можливо це фундамент якоїсь старовинної будівлі, наприклад хатини лісника... хоча ліснику тут жити аж ніяк не вигідно...

III

Напарником взяв давнього приятеля Артема. Що дивно, він із Карелії, належить до фіно-угорської групи. Додам, що перед тим, як запропонувати стати моїм компаньйоном деталі його походження мені не були відомі. Просто звернувся до нього тому, що він, навчаючись в Одесі, надбав деякий досвід дігерра. В славнозвісній „Перлині біля моря” багато часу провів у катакомбах. Ще знав про його „токієнізм” До путя не знаю як воно розшифровується, якимось збіговисько людей, котрі в певний сезон, зазвичай коли тепла пора року, влаштовують театральні сцени середньовічних боїв, а термін „толкієнізм” напевне походить від прізвиська автора „П'яти кілець”, засновника стилю „фентезі” – Джона Толкієна, хоча це моя думка.... От і подумалося, що така людина може стати на користь, він розуміється на середньовічних речах. Та є ще декілька причин брати його з собою... Одна з них – ми кілька разів були в походах з таборами, знаю що він не домашній хлопчик, в даному випадку це вагомо...

Дивно, але ця історія, схоже, якимось чином повторюється, вірніше відновлюється. Через багато років, за випадковим збігом обставин, спливають події майже дев'яносто річної давнини, з новими героями, котрі, в якомусь розумінні, дублюють попередників, два нових персонажа теж українець і карел, стикаються з незакінченою історією. Якщо вірити у всілякі метафізичні випадки то можна подумати, що все це не так вже й випадково. Тим більше, що Артем, прочитавши щоденник, без вагань погодився мене супроводжувати.

- Тільки якось незрозуміло, - сумнівався Артем, - звідки той невідомий мужик знав такі подробиці про монаха з реліквією і жолудь, це все рівно, що орієнтуватись на твір „Граф монте Крісто” і йти шукати скарби за координатами роману, спираючись, як на документальне джерело. Хіба що, це звичайна фантазія...

- Вважай це моя інтуїція. Не певен, що знайдемо саме скриню, але якісь артефакти повинні бути, в цьому не маю сумніву.

- Коли скриня була дерев'яна, та навіть металева, то згнила вже давно.

- Ти песиміст.

- Ні, я прагматик, - Артем почухав руду бороду. – Гадаю треба з'ясувати хто цей невідомий автор історії про монаха і розбійницю.

- Як це можливо зробити? Це навіть гірше голки в сіні.

- Ось він пише, що звертався до Харківських архівів, це вже якийсь слід. Якщо ця історія має якесь підґрунтя, то треба звернутися до старих краєзнавців, напевне хтось щось мав знати про цю справу, тут вказано про каразинські печери, а ними цікавилось обмежене коло дослідників, це звузить наш пошук до десятка людей. Якщо звісно, потрібна нам людина, не померла.

- А все ж дуб треба дослідити, не дають мені спокою ті цеглини і окоп, може бути провалля підземної порожнечі...

IV

Ми тривалий час розчищали навколо дуба майданчик, спалюючи сушняк і свіжі гілки. Розмірковували, як нам краще зробити: спилити дуб, а пеньок спалити, чи підкопати.

Спробували рубати, та зразу ж відмовилися від цього, бо на зруб, а потім на спалення, піде чимало часу, до того ж вогонь може зашкодити випадковим знахідкам. Хоча підкоп справа теж не менш легка, але подумали, що з-під низу підібратися легше, робити підкоп і поступово підпилювати коріння.

З собою принесли інструмент: сокиру, штикові і совкові лопати, ломаку, пилку „дружба”, звичайну пилку, навіть льодоруб взяли.

Удвох прогрес в роботі став помітний. Хоча багато часу і сил забирало коріння, сокира постійно зализувалась і шербила об цеглу, якої було більше ніж землі.

Ми спочатку вирішили вирити траншею заглибившись приблизно на півтора метри і шириною сантиметрів вісімдесят і просуватись до дуба.

Проривши трохи більше двох метрів сіли відпочити і перекусити. Артем взяв ломаку, якою розбивав грудки цегляної в'язки і увігнав її в дно траншеї. Ломака вдарилася об щось тверде, воно б і нічого, що тверде, нам постійно щось потрапляло, але звук... ми відчували легку вібрацію, десь під ногами була порожнеча.

Обідня перерва була відкладена. Ми знову взяли за лопати і невдовзі розчистили цегляну кладку, яка під землею мала форму півкола.

- Ось тобі й фантазія, - кажу, - це верхня стіна підземного ходу, ми над стелею.

Артем почав довбати кладку. Коли я нещодавно заходив до печер Каразинського саду мені здавалося, що варто кілька разів вдарити молотком і цегла розкришиться, а тут хоч вибухівку закладай, виявляється кладка складається з кількох прошарків, має дуже якісну цеглу і не менш якісний розчин, потужні удари лома і льодоруба робили тільки легкі подряпини, все одно що довбати шилом бетонну панель. А далі ще гірше, виявляється давні будівники між шарами зміцнювали стіни ще й металевою сіткою. Якщо цей хід виходив під воду, ніяк не збагну як у тодішніх умовах можна було подібне збудувати.

- Вони розширювали річку, - пояснив Артем, - був зроблений спочатку хід, а потім вирили невеличку бухточку, дедалі розширюючи її берега, напевне саме в цьому місці, де хід виходив під водою, була повітряна пробка, інженерний прибабас. Ось саме цей проміжок й обрушився.

- Що за пробка?

- Тоді робилося все надовго, - лаконічно відповів Артем.

Довбали дірку почергово, змінюючись кожні двадцять хвилин. Нарешті три години праці принесли бажаний результат. Ломака ледь не вислизнула у Артема із рук у маленьку дірочку, що утворилася. Відчув моторошність... з'явилося відчуття, що ця діркаприховує безодню, і ми ось-ось туди провалимося.

Прив'язали до мотузочки камінець і опустили. Глибина сягала трохи більше півтора метра.

Тепер розколупувати стелю легше. Потроху відбиваючи краї розширили лаз на стільки, що можна просунути голову. Відчувався сильний запах підвальної вологи. Пошкодували, що не взяли ліхтарик, спробували світити сірниками, та крім глини на підлозі і запліснявілих стін нічого не розгледіли.

- Доведеться повертатися, - сказав я. – Сьогодні ж складемо список для майбутньої експедиції, завтра спустимось до середини.

- Експедиції, гм... – із вуст Артема прозвучало з нотою скептицизму, та іронії.

- Так, саме експедиції, навіть якщо проповземо кілька метрів, однак це експедиція.

Артем вказав на пагорб неподалік, який щільно заріс кущами дикої сливи.

- Я подумав про те, що треба було кудись землю виносити. Подібні терикони – це вказівка на підземний шлях. А всю цю музику, що ми понаривали, треба замаскувати.

Думка слухна. Воно хоч і відлюдна місцевість, однак прокладена, ледь помітна стежина і вже велика гора землі зі щебенем, всіяке може трапитись, хоча б якогось грибника занесе, що випадково заблукає. Ми закидали окоп сосновими гілками.

У селищі купили в кіоску блокнот з олівцем.

- Буду згадувати ти записуй, - казав Артем, за звичкою чухаючи борідку. – Запиши, що варто десь роздобути протигазу, вони занадобляться, в підземеллях можуть бути газу. В першу чергу потрібна крейда і багато метрів шовкової нитки.

Я спочатку не збагнув для чого нитка, але Артем поясненням випередив моє запитання:

- Нитка буде своєрідним путівником, якщо світла за якихось причин не стане, ниткою вийдемо назад. Марка Твена треба було читати.

V

Я перший став на підлогу. Зразу відчув не те, що страх, а якусь суміш містики з невідомими фобіями: тут могли б бути величезні, нікому невідомі, щури, чи велетенські змії... Згадалося багато чого, і щоденник діда Руслана, кіплінговський Клобук із „Мауглі”, а коли і тут насправді є якась тварина, котра оберігає давні таємниці, бо від працьовитих і кмітливих пращурів чого завгодно можна очікувати... Протягом життя я вважав себе спокійним і розсудливим, хто завжди всьому невідомому, неймовірному знайде пояснення, ніколи не боявся нічних кладовищ, а тут виявляється я звичайний боягуз, і зараз мозок відмовляється мислити прагматично... Чомусь з'явилась клаустрофобія, замкнутий простір навіював багато чого жахливого. Цей страх неможливо висловити на папері, для порівняння можу сказати, що в труні мабуть почувався б більш затишно ніж тут. Мабуть це ж саме відчував і Артем, бо запропонував мені для хоробрості зробити по чарці спирту.

Згідно компасу хід вів у бік до дуба, ми сподівалися, що наш шлях пройде стороною, не хотілось би розбирати завал.

Увімкнули шахтарський ліхтар, який, за словами того, хто нам його позичив, „б'є” на сто метрів, хоча в цьому необхідності немає, хід, як ми зрозуміли, не прямий, а петляє, ще й заглиблюється.

Пройшли кілька метрів пригнувшись, Артему з його зростом було зручніше повзти навколішки. За підвальним рогом наткнулися на завал і зрозуміли, що від дуба не здихались. Його коріння зруйнували цей хід. Треба йти крізь нього. Подумали, що це реально, до того ж ґрунт тут м'який.

Підчепивши під стелею ліхтар почали розгрібати вогку глину і невдовзі наткнулися на товсті коріння.

- Ось тут роботи так роботи, - зітхнув Артем, - Автор про хрест писав, можливо він десь неподалік, тільки затягнуло мабуть глибоко... думаю він стояв на тому пагорбі, де навіг трава не росте.

Неподалік дійсно невеличкий пагорб, що знаходився в бухті-просіці, дивно, що до цього не звернув на, так звану, „Лису гору”. Там можливо й починалась печера, місце дуже зручне.

- Хоча хрест можливо могли просто забрали, - розмірковував у голос Артем, - колись, кажуть, тут було багато всіляких кам'яних баб, що збереглися ще зі скіфосарматського періоду. Наприклад ті дві статуї біля печери в Каразинському саду. Дивно, що їх досі не потягнули до приватної колекції сучасні буржуа.

- Ще все попереду Артеме.

- Це точно. Навіть переконаний, що вже існує документ на підпис, де статуї підлягатимуть утилізації, і дорівнюють вартості двох чувалів щебеню і ніде не вказано, що фігурки приблизно на тисячу років старіші від Єгипетських пірамід.

VI

Ми наполегливо розчищали шлях. Землю із цеглою відносили за пробиту нами дірку, там було метрів шість вільного місця. Важко доводилося з корінням, спочатку треба розчистити їх від землі, потім відпиляти або відрубати, а в обмеженому просторі, напівлежачи це робити дуже не зручно.

Після тривалого перебування під землею, важко прослідкувати за часом, що там на горі, день чи ніч. Коли вийшли, почало вже сутеніти.

Нічний табір влаштували просто на дубові, вирубавши на бокових гілках щось на зразок крісел, на яких можна напівлежати, вирівняли майданчик, зробивши настил із цегли, замазали глиною, а зверху розвели багаття.

Я заснув як тільки-но вкрився ковдрою. Єдине, що заважало – писк комарів. Перед тим, як заснути пригадав описи діда Руслана про те, як він звикав у карельській тайзі до комарів, якщо наші комахи дратують, уявляю як би там було... Від цієї думки трохи легше на душі стало... – десь ще гірше.

VII

Півтора тижні ми перетягували і просіювали мабуть біля п'ятисот тон землі, коли залишок ходу за діркою був вже „запечатаний” відпрацьованою глиною і щебенем, виносили на гору і скидали в окоп, навіть у такій дрібниці намагалися дотримуватися обережності, щоб випадкова людина не натрапила на розкопки, хоча, як вже казав, вірогідність появи в цих місцях випадкової людини дуже мізерна.

Залишилося кілька метрів щоб прокопати нору під дубом. Хід заглибився метрів на чотири це практично на рівні води. Над нами природна дерев'янна стеля, з екзотичними пеньками – залишками відпиляних коренів.

Ми сіли перепочити, а Артем візьми та й смикони за невеличкий корінець, який ми не зрубали, тому, що особливо не заважав, а тепер Артему лоскотав за шиєю... Йому на плечі падає щось важке... Спочатку подумали цеглина. Артем потерши забите місце, підняв предмет.

У мене сперло дихання, при слабкому освітленні ліхтарика я бачив, що і Артем вражений знахідкою. Це була не цеглина, предмет із металу, весь в глині.

На поверхні ми почистили знахідку, промили водою, розмірами і формою була дійсно схожа на цеглину, тільки з жовтого металу і ніяких ознак, що це відкривається, а відкриватися повинно, бо згідно розмірів і ваги це не суцільна маса, в середині порожнеча. На одній із сторін розгледіли зображення хреста-не-хреста, наче чоловічок так зображений. Хрест-чоловічок дещо нагадує тамплієрівський, з особливою інтерпретацією: в верхній частині домальована голова у вигляді сонця, в нижній ноги схожі на літеру „П”. Саме сонце-голова з промінням-волоссям і „пе”-ноги роблять хрест схожим на людину. Вочевидь це зображення вказує на кришку.

Тепер залишилося відчинити.

Як вже зазначив, скриня зроблена з жовтого металу. Хоча ми не мали сумніву, що це за метал, адже скільки років пролежала в землі і не потьмарилась.

Артем шкрябнув збоку ножем.

- Без сумніву золото.
 - Не розуміюся на цьому. – Я у свою чергу подряпав поверхню нігтем.
- До цього золото бачив тільки у вигляді сережок та каблучок, знаю, що визначається по пробі а тут її навряд чи знайдемо.
- Я чув золото м'яке. У фільмах його пробують на зуб.
 - То нехай вважатимемо це золотом, цю цеглину ніяк не вкусиш... пащі невивстачить.

Ми поставили скриню на пеньок и деякий час бездумно розглядали з усіх боків. Не було видно навіть смуги, що розділяє кришку з корпусом.

Артем крутив її, намагаючись зрозуміти, як може відчинятись.

- Якщо це скриня, то герметика досконала, треба шукати якусь потаємну кнопку.

Артем навмання почав натискати по корпусу вістрям ножа. Кілька хвилин безрезультатних намагань, чомусь нав'яли йому гумор:

- Коли у них подібні технології, то цілком можливо, що тодішні майстри додумались до фотореле, або до звукового коду, може треба щось сказати, назвати звуковий пароль, тоді і відчиниться.

Артем дістав із рюкзака лінійку, в якій була вмонтована маленька лінза, пам'ятаю колись такі випускали, не зрозуміло для чого потрібні були ці лінзи, але зараз цей незвичний винахід знадобився.

Міліметр за міліметром обстежили сторони скриньки. Вдалося розгледіти ледь помітну смугу розділення, схожу більше на рівну подряпину. Артем провів по прорізі кінцем голки, смуга стала більш помітною. Потім провів вістрям ножа.

- Є! – тихо мовив Артем, хоча в цьому тихому „є” було стільки інтонації, воно прозвучало як „еврика”.

Артем зробив потужний натиск.

Кришка підскочила.

Він обережно відкрив.

Всередині впритул лежала ще одна скриня. Артем обережно витіг її двома пальцями, вона була замотана в матерію, схожу на брезент. Скриня виготовлена із дерева.

- Наче труна Тутанхамона. – сказав я.

Ця скриня не була обладнана хитрими механізмами, закривалася як звичайна шкапулка. В середині лежав жовтий згорнутий в трубочку сувій, до якого деякий час не наважувались доторкнутись.

Я обережно торкнувся перший. Боявся, що розсиплеться на труху. А згорток міцний, сухий, зовсім не пошкоджений вологою.

- Навіть сумніву не має, що це чергова карта, - сказав Артем зважуючи знахідку на долоні. – Історія вже стає багатою на путівники.

Розгорнули.

Так і є – карта.

Ми побачили зображення змієвидних ліній, схожих на ті, що друкують в дитячій рубриці „Знайди вихід із лабіринту”, у верхньому правому кутку зображення „троянди вітрів” у якості двох перехрещених стріл, нижче намальована церква, крива річка, і написи давньослов'янською мовою.

- Схема підземних комунікацій. – Артем ткнув пальцем у „змійовик” лабіринтів. – Ось і зображення хреста, це слід розуміти, як початок ходу.

- Звідки ж Автору було про це відомо, особливо про хрест? – тепер Артемів скептицизм передавався потроху мені. І що дивно, саме коли вже щось знайшли.

Почали з'являться сумніви..., а чи не навмисне все це хтось влаштував? Тоді навіщо?.. Можливо той самий Павло Харитоненко міг щось подібне утнути для нащадків, що мають авантюрну жилку, бо вже відомий випадок про сундук з „раритетами”. Це відбулося у ше-

стидесятих роках, приїхала якась родичка з-за кордону, яка мала сімейну реліквію – карту, де значилося що в каразинських печерах щось сховано. Найняла людей, зайшли до печери, у вказаному місці відкопали величезну скриню. Виявилось там просто дрібний мотлох, бронзові статуетки, керамічні горщики, іржава шабля. Просто старіючий меценат таким чином пожартував над нащадками, які цю карту берегли протягом двох поколінь.

Артем почав розвіювати сумніви, що потроху накопичувались:

- Пам'ятаєш, згадувалося про копію карти, за якою була організована геопеушницька експедиція, можливо на тій карті теж була позначка на зразок хреста.

- Але ж ні масштабу, нічого, як можна орієнтуватись? На Трифоновій карті теж не було. Мабуть в ті часи не вважали таке за доцільне.

- Тут він і не потрібен, - вже з переконанням оптиміста говорив Артем. – По-перше хрест, для тих часів якнайкращий орієнтир, по-друге вказаний „хладний яр”, він і до сьогодні так називається „холодний яр”. На другій карті були вказані ось ці „темні криниці”, це майже на двадцять кілометрів нижче за течією... Можливо там навіть і ходи для цього були побудовані, або знаходився інший потаємний монастир.

- Скільки роботи і тільки для того, щоб сховати якусь скриньку... – я критично глянув на нашу знахідку.

На сьогодні вирішили припинити. Ретельно замаскувавши хід, повернулися до селища.

Зайшли до фотостудії, це єдине місце де працює ксерокс. Хвилювалися якби діваха, котра робила копію, не звернула увагу на те, що має справу з надзвичайно раритетною річчю, пам'яткою старовинної картографії якій місце в музеї. Але по байдужому обличчю фарбованої брюнетки неважко визначити, що вона б не звернула уваги навіть якщо б принесли давньоєгипетські сувої, без сумніву її більше зацікавив би який-небудь жіночий каталог, .

Пішли до мене. Де просиділи над картою всю ніч.

Як казав, зображення на карті нагадували дитячий ребус з лабіринтами. Малюнок хреста біля річки, а під ним півколом зображений хід, річка позначена назвою „Мерло”, а не „Мерла”. Відомо „Мерло” цю річку називали здавна, принаймні так вона згадується в літописах.

До озера, позначеного як „Дивь-озеро”, веде північний хід. Ні я ні Артем нічого не чули про таке озеро, та й взагалі в тій частині лісу немає ніяких озер, цілком слушно, що воно з роками зросло, або перетворилося на болото, їх, до речі, там багато.

На сході схема монастиря, куди веде третій хід. Тоді ми натрапили на західний.

Одна із кімнат, куди вочевидь треба прийти, зображена в формі яйця, в ній малюнок того самого „хреста-чоловічка”, а зверху напис „не прідоша ко дому сему, клеті Познання”.

Підземний лабіринт мав незвичайну форму, щоб потрапити до загадкової кімнати потрібно постійно петляти, повертати назад, долаючи чималеньку відстань, короткий шлях був, але він позначений хрестиками, цілком природно, що це попередження про пастки. На Трифоновій карті подібне позначено черепами. Простежується певна аналогія: хрести – черепа.

На ксерокопії Артем олівцем позначав безпечний маршрут. Ми нарахували вісімнадцять пасток. Потрібний хід проходив повз інші, але не пересікався з ними, це значило, що хід заглиблювався. Біля головної кімнати „кліті пізнання”, схожий на спіраль, як на кільцевій автостраді. Довжину цих підземних комунікацій визначити не можливо, із-за тієї ж відсутності масштабу. Щодо „троянди вітрів”, то Артем зробив припущення, що монастир міг належати козакам, або якомусь невідомому козацькому ордену характерників, бо перехрестя стріл – це козацький знак.

В нижньому лівому кутку був напис який „обтікала” Мерла:

„Кой си ти който досконал до веліката тайна до съда който съдържа сѣк на познани мислите хорски това сѣкът на ябълката дръва едемската градина сѣкът на спуска от знаніето съдомага на който Адам и Ева познаха света за добри дѣла лѣ Божія дар ілѣ за продълженіе на темни дѣла лукавия”

- Нічого не зрозумів крім слів Адам і Єва і „божий дар” ще, - сказав Артем.

- До речі у нас викладали давньослов'янську, але теж крім цих слів нічого не знаю, та і навчався я погано.

Я переписав папірець слово в слово. Хоча і не зрозуміли змісту, але для нас стало очевидним, що напис має певну значущість, грає не менш важливу роль від вказівки безпечного шляху до заповітної кімнати.

- Отже, - підсумовував Артем, - вісімнадцять пасток... І що дивно, у цьому випадку за скарбом теж полювала розбійниця. Ми маємо потужну систему охорони, входи-виходи під водою, один у монастирі, але цим ходом пройти неможливо, бо кожен хід позначений хрестиком..

- Тебе не дивує, що чекісти так багато уваги приділяли цій справі. Із-за якоїсь міфічної бібліотеки... Чому Автор прохав Руслана будь-що знищити записи?

- Тут щось інше... На скарби чи бібліотеку годі сподіватись...

- Чому? – питаю.

Артем за звичкою пошкрябав борідку.

- Ці краї не були багаті на золото, воно було, але не в розмірах тайників морських корсарів. І подібні скарби мають цінність тільки для нашого світу, для ченців золото дешевше камінця, із каменя принаймні можна іскру висікти. Тут щось інше, вони стільки під землею вовтузились, такого нарили...

- Що ж там?

- Навіть припустити не можу. Як на мою думку на той час дуже великою цінністю став би автомат „Калашникова”, або ж його детальні креслення і засоби виготовлення в тодішніх умовах.

- Значить зброя. – зробив я припущення.

- Не обов'язково механічний пристрій. Нам потрібно когось знайти, хто переклав би цей напис і щось розказав про печери. Така людина повинна бути. Автора напевне в цих краях знали.

- Тоді починаймо шукати цього Автора, трухонем місцевих красзнавців.

VIII

Я навіть не здивувався, коли нас очікувала чергова удача у цій справі. На слід навели статті опубліковані в районній газеті ще на початку вісімдесятих. Лише кілька статей присвячених каразинським печерам, підписані В'юнником Ю.А. В редакції дізналися, що згаданий краєзнавець в тих же вісімдесятих виїхав жити до Полтавщини в місто Гадяч.

Наступного дня вранці виїхали до Гадяча. Хвилювалися тільки з того приводу, щоб цей В'юнник був досі живий.

Почалися жнива автобуси ходили не стабільно, маршрутки перевантажені, нам довелося ночувати на залізничному вокзалі в Ромнах, то ж вийшло, що майже добу добиралися до Гадяча, хоча відстань менше двохсот кілометрів.

В довідковому бюро дізналися адресу В'юнника Ю.А.

Будинок знаходився у приватному секторі (загалом у Гадячі домінує приватний сектор), як і в Лохвиці та Ромнах.

Ми спустилися з крутого пагорба, на якому за парканами посаджені городи відповідно природному нахилу, хоча видно, що люди намагалися піднімати максимально наближити до горизонталі, а злива кожного разу робила свою справу.

Ніби вгадавши мої думки, Артем додав:

- Принаймні городи не замокають як у вас на Оболоні.

Спустились по Набережній вулиці. Підійшли за вказаною адресою.

Артем кілька разів клацнув задвижкою.

На ганок вийшла літня жінка.

- В'юнник Юхим Арсенійович тут живе? – спитав я.

- Тут, - відповіла бабця, - проходьте, зараз покличу.

Юхим Арсенійович чоловік доволі похилого віку, йому більше вісімдесяти (про це дізналися потім), однак доволі жвавий дідусь, хоч при ході і спирався на ковінку.

- Снідали? – прозвучало замість привітання, і не дочекавшись відповіді вказав на невеличку альтанку щільно заплетену виноградом. – То й добре, мені сумно самому ранкову чарку без компанії пити.

Дещо спантеличені несподіваним прийомом, ми сіли за круглий столик, встановлений в альтанці неподалік хати під грушами.

Невдовзі господарка принесла вареної картоплі залитою смаженою цибулею, бочкових помідорів і пляшку якоїсь наливки темно-червоного кольору. Дивна гостинність, адже чужі люди. А якби ми виявилися якими-небудь інспекторами по здиранню за щось

штрафів? Хоча можливо ці старі просто інтуїтивно відчують людей, котрі прийшли не з лихом, а на свідків Єгови ми аж ніяк не схожі...

Юхим Арсенійович дав Артему пляшку, щоб той розлив у гранчики.

Це був домашній вишневий лікер.

- Давайте, за все добре! – висловив господар динамічний тост.

Я позаздрив такому живому духу, коли ми доживемо до такого віку і на нас нападе маразм, то без сумніву цього не помітимо.

Старий протягом сніданку не питав за якою справою прийшли, якби насправді прийшли просто так, то, без сумніву, й не спитав би ні про що, пішли б, як прийшли, тільки поснідавши.

- Маємо до вас справу, - кажу. – Незвичайна справа.

Юхим Арсенійович кивнув головою, що значило готовність слухати. Всівся зручніше в кріслі, ледь схиливши голову.

- Справа дуже незвичайна, ми ось прибули з Харківщини.. Маєте час?

- Скільки завгодно, юний друже, чого, а вільного часу можемо навіть позичити.

- В такому разі подивіться на це.

Спочатку поклав перед ним скриню, потім щоденник, копію карти, і оригінал Трифонові карти.

Старий, побачивши скриню, спохмурнів, щось про себе говорив, ледь рухаючи губами, потім взяв щоденник. Поволі, читаючи сторінки, я бачив як здригалися його вії. Хвилювання стало наявним коли почав читати лист Автора. Коли взяв копію карти, то взагалі зблід.

- Все ж таки сплило... – замислено мовив дід. – Ось моє слово молоді люди, залиште мене на кілька годин, сходіть до міста попийте пива. Тим часом я детальніше перегляну ваші матеріали, схоже маю що розказати. У вас, напевне, багато питань, то ж ночуватимете тут, Олександра Степанівна постелить на веранді. Ми погодились. Видно, що справа старому краєзнавцю відома.

Залишивши його на одинці з нашими скарбами, пішли блукати містом.

В центрі зайшли до чарочної, де випили по сто грам і попили пива.

Повернулись через півтори години.

Юхим Арсенійович сидів під грушею неподалік альтанки на кріслі-гойдальці, чи то дрімав, чи поринув у роздуми, посмоктуючи маленьку люльку.

- Ось ви, друзі мої, - сказав і в голосі відчувався сум, вказав нам на колоду навпроти. – Все життя, розумієте, все життя намагався забути цю справу. Дурив сам себе, мовляв, все це містифікація Арнольдовича, бо документів, як він і писав, не залишив, усе знищив. Хоча я в душі вірив, що скриня, справжня скриня, існує. Я давно вже не згадую про ті події, хотів забути... і от ви, як сніг на голову, в той самий час коли маю вже три прогули на кладовищі у якості інсультів.

Юхим Арсенійович посміхнувся куточком рота.

- Погана була справа, - старий почав розкурювати люльку, яка зашкварчала, - багато людей постраждало. Він простягнув мені задалегідь приготований розкритий конверт.

- Його звали Савченко Олександр Арнольдович. Звіртеся почерками коли маєте сумнів, саме він писав оповідання про Ксенію і Федора. Перед війною мені було дев'ятнадцять, студент з перспективою наукового фахівця кафедри історії. І ось науковий співробітник кафедри Савченко, пропонує увійти до складу експедиції, в його планах знайти щось надзвичайне, рівнозначне цінності оригіналу „Слову о Полку Ігоревім”, або „бібліотеки Ярослава”. В Наталівці в маєтку Харитоненка знайшли подібну скриню та аналогічну карту, це була сімейна реліквія, яка начеб то збереглася ще за часів його діда – Герасима Харитоненка, але на карті, як сказано в листі, насправді координоване інше, хибне місце – „Темні Криниці”, там

теж був монастир, про який збереглися скупі свідчення, але жодного натяку на підземні ходи. Вони-то існували, і, як в кожному монастирі, мали певне стратегічне призначення. У багатьох виникли сумніви, щодо доцільності експедиції, здебільшого із-за Павла Харитоненка. Відомо, що цей меценат був чудернацькою особистістю, авантюристом і, напевне, маючи карту в руках, не проминув би сам обстежити те місце, та з'ясувалося Арнольдович заздалегідь зробив розвідку в Криницях і сказав, що ніяких розкопок з боку Харитоненка не було, це теж наводило на сумніви, що карта може бути фальшивкою. Дехто припустив про можливість такого варіанту, що зробив її сам Харитоненко, але потім це відкинули експерти-криміналісти, колишні царські спеці. Карта має давнє походження. Масла до вогню підливало те, що серед людей ходила тверда плітка про другу, справжню, сховану скриню.

Юхим Арсенійович припинив свою розповідь, давши знак Артему розлити у гранчики наливку, яку Олександра Степанівна поставили тут же на табуреті. Потім знову розкуривши люльку продовжив:

- Чи варто розповідати, що експедиція зазнала краху. Ми знайшли фундамент, залишки господарських побудов, і кілька підвалів. Незадовго до арешту, Арнольдович сказав, що насправді існувало два монастиря, другий приблизно в районі Чернеччини, і, мовляв, на другу експедицію у нього може не вистачити часу.

- Звідки у нього подробиці про скриню, жолудь і, тим більше, про дуб? – спитав Артем.

- Це дуже просто. Арнольдович упорядковував для Державного архіву УРСР старі документи, у сховищах натрапив на матеріали де писалося про напад Ксенії на монастир. Вона належала до знатного роду, родичка князів, документ – це допит одного із спійманих розбійників, який свідчив, що монах Федір, потрапивши в оточення зарізав, Ксенію, був забитий, а перед цим десь в степу сховав скриню, за якою полювала ватага. В іншому сховищі Арнольдович натрапив на другий документ, це своєрідний літопис, спогади сліпого ченця, який свідчив диякону Ониксію, той за його словами записував, потім передав свідчення ігумену, де йшлося про те, куди поділася святиня, там йшлося, що мніх Федір рятуючи раку, попередив братів, що сховає неподалік кам'яного хреста, і хтось із монахів дав йому паросток дуба, щоб позначив місце...

- Чекайте, чекайте, - перебив Артем, - ви сказали рака, але ж там лежали зовсім не мощі святих.

- На це теж є своє пояснення. Більшість ченців гедали, що зберігають саме мощі... То ж повернемося. Отже, кілька документів, окремо кожен собою уявляв архівну цінність і аж ніяк не пам'ятки писемності. Поєднавши їх, отримуємо певний ключ до розгадки. Після свого винаходу він намагався щезнути, кажуть вже і документи інші підготував, але був заарештований, і на другий день помер в камері, так і не викривши „енкаведешникам” таємниці. Встиг знищити документацію занотованих і упорядкованих фондів, де треба шукати необхідні документи. Апарат НКВС звісно намагався знайти код до архівних фондів, але їх тисячі, тут якась дрібна писулька могла бути ключем. Хоча вони вже, можливо, заздалегідь були вилучені самим Арнольдовичем. Йому просто таланило, та й він, як ніхто інший, розумів метафоричність літописів, які на вісімдесят відсотків – суцільна метафора, своєрідний код, бо літописці, тодішні, так би мовити, журналісти, не мали можливості відкрито висловлювати свої настрої, тому й закодовували думки всілякими метафорами. Отже, бачите, важливі документи знищив, перетворивши своє надбання на недоконаний твір, схожий на уривок із історично-пригодницької повісті.

- Тоді таке питання: - схоже у Артема вже накопичилося багато скептицизму. – Ось тут, в оповіданні сказано про знищений хід мортирним залпом, як він взагалі знав про хід, коли цієї карти в житті не бачив і, тим більше, про зни-

щення? Яким чином дізнався? По-друге, звідки взагалі стало відомо що дуб виріс, і це саме той дуб, він міг, як сказано в оповіданні, бути затоптаний худобою ще паростком, могло й таке, що монах взагалі його не посадив, чи який інший форсмажор вийшов?

- Про хід це очевидний факт, він мав бути у монастирі, а про мортирний залп можу тільки дещо припустити, звісно Арнольдович не знав чому монах не скористався саме цим ходом, от і припустив, що вірогідно хід був зруйнований. Є ще одна версія, це вже моя, її говорив Арнольдовичу – бачите на карті скільки пасток, очевидно із послухників ніхто не знав як пройти повз них. А Федора ченці знайшли ще живим, і поховали десь на території монастиря разом з Оксаною. „Чернеча бухта”, чи „Чернеча затока” в різні часи по різному називалося, - старий вказав на позначений хрестик, - ченці засадили цю ділянку вербами і ясенем. Могло бути, що Федір взагалі ніякого дуба не саджав, це літературна інтерпретація Арнольдовича, а посадили самі монахи. Він просто зашифрував ще один документ. А ченці просто переховали скриню, зберігати її в монастирі стало небезпечно, бо рано чи пізно з’явився б хтось на зразок Ксенії, а під дубом вона була б в безпеці.

- Руслана цього ви знали? – спитав я.

- Ні, не знав і не чув. Не пригадую навіть, щоб Арнольдович про нього згадував. Цілком слушно, що він довірив таємницю людині, котра нікому не відомо, бо нас кожного викликали до НКВС, весь факультет трухнули, нескінченні обшуки і вдень і вночі.

- Як самі гадаєте, що там сховано? – спитав я. – Може бібліотека, як і в карельському варіанті?

- Не думаю. Щоб там не було, але в одному переконаний – небезпека досі наявна. На бібліотеку годі сподіватися. Напевне вам відомо скільки існує версій щодо зникнення бібліотеки Ярослава Мудрого... одні вважають, що книги розійшлися по бібліотеках монастирів та соборів, і пізніше розійшлися по державних сховищах. Цілком слушна думка, що книги вивезли уніатські митрополити до Риму. Велика книгозбірня досі зберігається в Афоні, а також у сховищах монастиря святої Катерини в Сінаї. Підручники історії досі пояснюють зникнення культурного фонду татаро-монгольським нашествиям, яке начеб то на чотириста років загальмувало літописні видання. Дурниці, друзі мої, не було ніякого нашествия... Північно-Східна Русь теж потерпала від нападів, але пам’ятки літератури збереглися. Загалом Софійський собор нараховував багато бібліотек, одні гинули, інші відроджувались. Наприклад в 1169 році син Андрія Боголюбського взяв Київ і вивіз усі книги, а в 1203 році собор грабували руські князі об’єднавшись з половцями. Не слід виключати варіант із підземеллями, ряд серйозних дослідників вважає, що книжне зібрання Софійського собору зберігається в Києво-Печерських підземеллях. А у вашому випадку не бібліотека, ні...

Старий замовчав, і кілька хвилин замислено шкварчав люлькою приховавши обличчя в диму.

- Я хочу, щоб ви мені звітували про подорож. Навіть дам племінникову відеокамеру. І бажано щоб хтось із вас вів щоденник, занотовував усі подробиці експедиції.

На знак угоди ми потисли руки.

- Обіцяємо. – сказав я.

Артем підтвердив обіцянку.

- Розкажіть про написи, - я ткнув пальцем в текст на карті, котрий так і не розібрали, - це має якесь значення, коли поліземо в підземелля?

Старий деякий час старанно протирав моноклі окулярів, видно, що збирається з думками. Потім дістав із словничка папірець з підготованим перекладом.

- Тут переміж кількох діалектів. Домінують давньо-болгарські слова. Написано так: „Хто ти, що доторкнувся до сосуду, що містить сік пізнання світу і думок людини? Це сік яблука з дерева, що росло в Едемському саду, сік спокуси пізнання за допомогою якого Адам і Єва пізнали світ. Чи для доброї справи використаєш ти Божий дар, чи для продовження чорної справи Лукавого?”.

- Це значить всі, а тепер ми полюємо за пляшечкою із рідиною? В іншій скрині теж був подібний напис? – спитав Артем.

- Ні, там була тільки карта і ніяких натяків, про те, що шукаємо, це більше за все наводило на різні думки і сумніви. А ці „письмена” слід сприймати, як ту ж метафору. Згідно щоденника Руслана, в Карельських печерах була прихована мудрість. А в наших підземеллях скоріш за все прихована зброя.

- І я про теж говорив! – ляснув себе по коліну Артем. – Не віриться про книгарню...

- Зверніть увагу на малюнок, що на скрині і карті, - Арсенійович показав на хрест-чоловічка. – Такі залишали в своїх грамотах „каліки перехожі”. Назва про щось каже?

Я знизив плечима і заперечливо кивнув головою, а Артем згадав.

- Каліки перехожі... гм, це не ті, що Іллю Муромця на ноги підвели?

- Саме так. Вони згадуються і в літописах. Хто ж вони були насправді, можна тільки робити припущення: подорожуючі знахарі, просто жебраки... Одні дослідники вважають, що це був своєрідний клан, вони володіли таємницями первісного лікування, мали унікальні фізичні особливості, навіть левітація для них була чимось посереднім. Одні літописці описують їх як великими на зріст, це свідчить про належність до відповідної групи народності, можливо люди півночі. У вашому випадку невідомо хто саме стояв за цією таємницею, тут наявне змішування традицій. Подібні карти складали козаки, одні написи болгарською, інші давньо-українською. Скриню виготовив великий майстер, можливо мешканець далекого на сході про це свідчить складна конструкція замка, що передбачає дуже високі технології. Важко сказати кому належав монастир, можливо якась група монахів, що на зразок тамплієрів оберігала свою таємницю від зовнішнього світу. Своєрідні гностики, якщо можна так сказати...

Арсенійович дав знак розлити ще по одній чарці. Свою випив одним ковтком. Потім мовчки кури́в. Я звернув увагу, що при забиває третю люльку, мені подумалося для його віку це забагато.

- Я дам вам одну пораду хлопці, - вказівним пальцем вказав на скриню і ледь штовхнув її, - будьте обережні з подібними речами. Я хоча й матеріаліст, однак існує хлопці, непізнане, непояснене, якщо бажаєте. Кожна річ несе певну інформацію. Зараз починають серйозно ставитися до метафізики. Отож обережніше зі знахідками, не тягніть на гору все, що заманеться і не дай боже вам забрати щось у мертвих. Скриню, якщо не проти, залиште, зроблю детальніші дослідження.

Ми були не проти. Скриню, щоденник і Трифонову карту залишили старому нехай досліджує.

- Можете щось сказати про пастки? – спитав Артем.

- У шістдесят першому ми заглиблювались у печери Каразинського саду. Знаходили кілька недіючих, але одна спрацювала, на щастя ніхто не постраждав, це була вовча яма, підлога провалювалася і ставала на місце, а той, кому не пощастило б, потрапляв між двома валами обладнаними гострими металевими шипами довжиною по тридцять сантиметрів, одним словом за якусь мить перетворювався на фарш. Інші пастки – самостріли, котрі з роками втратили свої смертоносні якості, інші казали, що бачили і ножі у вигляді гільйотини, що мали розсікти людину навпіл, та ми таких не зустрічали. Але основна родзинка – це лабіринти, ходи можуть в деяких місцях бути так заплутані, що навіть крейда на стінах не допоможе. Раджу взяти з собою шести, на кінець прив'яжіть важіль. У вашому випадку,

гадаю, пастки зроблені на совість і досі не втратили свого призначення, не дивуйтеся коли з'ясується, що ходи, в прямому розумінні, заміновані. Тут працювали майстри. Зверніть увагу – хід до кімнати, з позначкою „Кліть пізнання”, спіраллю опускається вниз, цілком можливо знаходиться нижче рівня води, нижче „Див-озера”, та й два виходи, згідно документів, побудовані під водою. Для тих часів це показник високого технологічного розвитку. Ось із монастиря взагалі не можливо пройти не проминувши жодної пастки, немає вільного проходу. Що це може значити як гадаєте?

- Значить що пастки можуть вимикатись, - припустив я.

- Так і є. В монастирі без сумніву хід був замаскований, враховуючи думку Арнольдовича і тодішню специфіку скоріш за все був на дні криниці. Знаєте, я виріс у Качалівці, саме там знаходився цей монастир, але про це я дізнався уже коли став дорослим, я бачив фундамент, монастир кажуть був дерев'яний, стіни частково із цегли, якихось свідчень про це я не знайшов ніде, тільки розповіді, що переходили поколіннями. Старі припускали, що там знаходився князів палац, а про існування монастиря вже ніхто і не знав, про це я вже довідався коли з Арнольдовичем зайнялися цією клятою справою...

- Зараз залишилось щось? – спитав я.

- Все давно під землею. Фундамент можливо знайти, а хід годі й шукати, навіть провалля вже давно затягнулися.

- Наша експедиція може бути безглуздою, - сказав Артем, - немає гарантій, що наші ходи вже давно не обрушилися.

- Не думаю. Будівники добре розумілися на гідроізоляції, а вже як зберегти підземні комунікації на століття... Зверніть увагу на вхід до „кліти пізнання”, прямо на вході хрестик. Враховуючи тодішню систему безпеки, то саме в цьому місці мають упасти ґрати з загостреними штирями щоб проткнути небажаного гостя, або стіна опуститься і замурує кімнату і того хто там залишиться. Те, що буде в кімнаті зразу не хапайте.

- Мені ще одна деталь незрозуміла, - сказав Артем, - ті, хто під землею, і ті, хто захищали монастир, одні і ті ж, чи під землею жили якісь інші монахи зі своїми правилами? Чому тоді зразу не сховати скриню в підземеллі?

- Скоріш за все на той час підземелля вже було пусте і охоронялося тільки з зовні, монахи проникали в середину, але не заглиблювалися до кімнати зі значком, над нею своєрідне табу „не підшоха ко дому сему клеті пізнання”. Можливо якісь стражі і були всередині і монахи їх підготовували, хоча вони в їжі не вибагливі, наприклад затворники Печерських Лавр вирощували особливі гриби. Думаю після зникнення карти, більше не набирали „новобранців”, залишивши таємницю, можна сказати, напризволяще, сподіваючись що час зробить свою справу, сховає печери назавжди. Може хлопці, бути й таке, що монахи зробили підземелля ще неприступнішими, настановивши нових пасток після того, як карта була схована.

- Ви вмієте заспокоїти, - поморщився Артем, який від наливки добре захмелів.

Рано вранці дід провів нас до вокзалу, на прощання в котре побажав нам бути обережними.

IX

Півтора тижні довелося вигрібати землю і цеглу роблячи нору під дубом. Хід був замулений, але проповзти на колінах можна було. Від дуба ми розчищали хід ще метрів сім, доки хід не розширився до розмірів, що можна було стати на повний зріст.

До експедиційного обладнання додали ще термометр і причандалля для факелу: гас, натерте мило і брезентові стрічки.

Перші кадри зйомки. Це спуск в підземелля. Знімав спочатку я. Артем шестом із ліщини тикав навіпомацьки у землю і стіни. Ліхтар камери недостатньо широко освітлював навколо, все із-за побудови підземелля, тому здебільшого ми не бачили куди потрапляє шест.

Я зробив крейдою на стіні позначку.

Артем пішов далі, простукуючи попереду шестом. Я ж робив через кожний метр позначки на лівій стіні, правицею тримав камеру. Раптом рука провалилась в порожнечу.

- Артеме, тут ми здається пропустили хід.

Ми звірились з картою. Якщо тут хід то нам потрібно саме повернути інакше попереду пастка. Але чому ми не помітили?

- Інженерна хитрість, - сказав Артем уважно вивчаючи стіну. – Зверни увагу як викладена цегла. Оптичний обман...

Цегла була викладена так, що бокового ходу, який вів ліворуч і назад, при прямому промені зовсім не видно, кладка здавалася суцільною, задля оптичної омани були виготовлені особливі цеглини, якими обкладена арка ходу, вони трохи більші, і поступово зменшувалися до стандартних розмірів, створюючи для зору звичайну перспективу рівної стіни. Так, що розгледіти цей хід не можливо, коли Артем зайшов в цей хід, з боку здалося ніби він розчинився в повітрі.

- Дійсно дивно, - кажу, - подібні фокуси у свій – це породження легенд.

Якщо це квіточки, то уявляю які ягідки очікують...

- Девіду Коперфілду можна продати. На справжній кландайк натрапили і інженерні технології... йдемо уважніше...

Хід, що вів нас повз дві пастки виявився вузьким і вигнутим наче дуга, з шестами йти стало не зручно, вони неприємно чиргикали по стіні. Неприємно тому, що здавалося старі стіни можуть обрушитись, а хід тим часом заглиблювався, потім звужувався і ми вже йшли боком. Довелося облишити наплічники, і йти з самими шестами. Так пройшли метрів двадцять. Доки хід не розширився і ми вийшли на, так би мовити, „роздоріжжя”, хід прямо і назад, куди ми ледь не зайшли, саме цим ходом дві пастки. Я пішов за наплічниками. Коли повернувся Артем мені вказав на стіну, де я побачив глиняну табличку з написом – „Мніх Ілія”.

- Могила, - кажу.

- Скит. Вони самі рили нори-келії і замурувалися, залишаючи одну дірку для цеглини куди їм подавали миску з їжею. Так тривало доки миска кілька днів залишалась недоторканою, це значило схимник вмер, дірку закладали цеглиною.

Пішли далі. Нам треба йти північно-східним напрямком, потрібно проминути ще одне перехрестя і один поворот. Неподалік цього перехрестя „кімната-молільня”, всього десяток метрів, але її охороняють аж три пастки, а так доведеться робити чималенький гак, і невідомо, чи уцілів безпечний шлях.

Я знімав, Артем робив позначки крейдою, міряв кроки і занотовував у записничок. З льоскою ми вирішили доки не клопотатись, поки що ходи не настільки заплутані, достатньо і позначок крейдою.

Ми присіли на перехресті, довго світили в небезпечний хід. Приблизно підрахували, що безпечним ходом йти доволі далеко, якщо вірити карті, то повинні дійти аж до Качалівки, а це не менше п'яти кілометрів, та ще й під землею. Бо хід простягається до схематичного монастиря, який був, за словами Арсенійовича, саме в Качалівці.

Після тривалого обговорення ситуації, вирішили все ж таки спробувати „вимкнути” пастку, принаймні ми недалеко від входу.

Зйомку ми припинили. Прив'язавши до шеста дві цеглини почали простукувати нею підлогу. У мене з'явилися сумніви щодо пастки:

- Артеме, а коли потаємна кнопка розрахована на середню вагу людини, на зразок протипіхотної міни і двох цеглин буде замало?

- Не виключно, нам треба повзти.

Х

Це доволі незручно пересуватись на пузі, штовхати попереду себе наплічники і кожен сантиметр простукувати цеглинами, прив'язаних на шестах наче на вудочці. Це дуже важко і швидко втомлює. Ми мінялися через кожні п'ять хвилин, один брав вудочку, другий простукував вістрям ножа стіну, хоча Артем скоро від цього відмовився:

- Дарма, для самострілу повинна бути розтяжка, тільки обережніше, бо вони можуть бути на різній висоті.

В якусь мить я зрозумів, в небезпечний хід нас потягнуло не бажання скоротити шлях, а перевірити чи працює старовинна „міна”, що Артем цього хотів це точно, я ж, мабуть, сам того не усвідомлюючи, на якомусь телепатичному рівні підпав під вплив товариша. Воно й не дивно, він непоганий механік, як „толкієніст” виготовив багато середньовічної зброї: арбалети, пістолі, важкі татарські луки і багато подібного.

Гуп-гуп-гуп... – Артем сантиметр за сантиметром посувався перший.

Чесно кажучи, дедалі відсутність потаємної пастки гнітила все більше, це очікування, що зараз може статися що завгодно, в кращому випадку обрушиться стеля, так принаймні є шанс вилізти, а якщо давні ченці влаштували щось на зразок Трифоновської мортири... Ми виповзли на розширення ходу, це був просторий коридор де можна йти в шеренгу по три.

- Є! – глухо вимовив Артем, я навіть почув, як у нього спинилося дихання. – Розтяжка. Дивись, досі натягнута, а я її ледь не зачепив.

Ми відповзли назад і залягли під стіною. Перетягнений дріт лише на кілька сантиметрів виступав над землею, покритий павутинням, зразу побачити важко.

- Місце вибрано саме для пастки, помітив як тут широко, необхідно звертати увагу на подібні місця. Давай назад.

Артем перекинув через розтяжку шест з цеглиною до другого кінця якого прив'язав шпигат. Ми заповзли за ріг. На всяк випадок залягли, я ще й сховався за наплічником.

Артем смиконув льоску.

Почули як за стіною щось важко упало, наче чувал з піском. Очевидно противага, яка призвела до дії потаємний механізм. Тишу наче розірвало моторошне свистіння з гулом, що блискавично пролунало в повітрі. Раптом по стінах забив шквальний град з металевим звуком. Удари невидимих стріл були такі потужні, що на нас рикошетом сипався щебінь, летіли іскри наче від бенгальських вогнів. Я почав відповзати назад, теж зробив і Артем, біля нього упала маленька погнута стріла, яка потрапила в промінь ліхтаря, що стояв під стіною. Ми почали побоюватися якби від цього не почали рушитися стіни, надто вже руйнівною здавалася сила потаємної пастки.

Ми ще кілька хвилин лежали притиснувшись до підлоги, прикривши потилиці долонями, наче при бомбардуванні.

Артем перший підняв голову, штовхнув мене суп'ятком і присвітивши подав стрілу.

- Дивна річ. Зверни увагу на її розміри.

Ми підвелися і, не підіймаючись на повний зріст, зібрали на підлозі стріли. Знайшли чотирнадцять, декілька увійшли в стіну. Вони були маленькі, сантиметрів п'ятнадцять, товщиною як мізинець, виготовлені з металу.

Артем знайшов одну із бійниць в стіні, це була невеличка дірка. Він обережно засунув туди руку. Я у свою чергу почав простукувати підлогу далі.

- Дивись, - Артем показав залишки дроту, - багато шарів дьогтю, там всередині арбалети. Пастки в ідеальному стані і ще довго прослужили б.

- Тут повітря сухе, хоча ми повинні вже знаходитись нижче рівня річки.

- Правду казав дід, на гідроізоляції вони розумілися, і підлога не зовсім земляна, дивись.

Артем ткнув ножем в землю і чутно як лезо дзвінко уткнулося в щось тверде.

- Підлога цегляна, а зверху чимось присипана, це не просто земля, сухий пісок з чимось змішаний, схоже на тирсу.

Він продовжив шляхом „пальпації”, чи як це краще назвати, обстежувати за стіною арбалет.

- Тетива металева. Дивно, дуже дивно, натяжка теж металева наче ресора. Одна така стріла пробила б нас обох, бо постріл дуже потужний, а стрілянина була перехресна, деś повинна бути ще одна розтяжка, для тих, хто йшов би з боку молільні. До кімнати веде ще один хід з пасткою, який могли пройти небажані гості. Ця пастка розрахована на групу людей, хід розширюється і спрацьовує коли злодії знаходяться в коридорі. Одна стріла, як сам бачив, може пройти через кількох, а коридор розрахований на групу приблизно із шести чоловік. Жоден би не вийшов...

- Звідки у монахів арбалети, адже дід казав ці люди вели підземне життя?

- Подібну зброю в походах збирали козаки, тут схоже були саме вони, ті, що прийняли постриг, а ці технології, без сумніву, привезені із походів, той, хто це встановлював, ходив до Європи, не виключно, що був і в Великій Британії. Так навпаки не можу, визначити, але скажу, що від арбалета там тільки убійний механізм, прикладу і спускового гачка немає, розумієш, це зробили цілеспрямовано, не переробляли арбалет, а саме для подібного використання виготовляли, а для цього потрібна спеціалізована майстерня, цілком ймовірно вона деś є...

- Вони схожі на тамплієрів, - сказав я. (прим. тамплієри – (франц. templiers, від temple - храм, храмовники, члени середньовічного католицького духовно-рицарського ордену, заснованого в Єрусалимі після 1-го хрестового походу (біля 1118 чи 1119) французькими рыцарями для захисту паломників, зміцнення і розширення держав хрестоносців в Палестині та Сирії).

Артем визначив, що постріли ведуться вище коліна, тому до наступної пастки поповзли, а коли знайшли розтяжку не стали її чіпати позначили на стіні крейдою, коли переступили встромили в землю кілок.

Нарешті підповзли до дубових дверей, за якими, згідно карти повинна бути кімната з позначкою „молільня”. Із неї веде три ходи, нам далі йти через хід що на східній стіні. Артем уважно обстежив двері. Я вже думав, що доведеться ламати величезний замок, як героям Русланового щоденника.

- Від цих козацьких тамплієрів чого завгодно можна очікувати, - Артем обережно потягнув двері на себе, які прочинилися без будь якого скрипу. – Ти диви... петлі чимось змастили...

Артем направив промінь ліхтаря, в кімнату а я у свою чергу направив відеокамеру, він потім перевів світло на пази петлі і тернув по них пальцем потім підніс до носа.

- Нічого не розумію, мабуть якесь давнє мастило, не розклалося досі... можливо на нафтовій основі...

- То вони ще й нафту добували, - сказав я.

- Враховуючи скільки нір понаривали, то заглибитись на кілька сот метрів, думаю, не так вже й важко. Ходімо до середини.

Кімната доволі широка, ми побачили куполовидну стелю висотою біля чотирьох метрів.

- На віка робили, - захоплено промовив Артем, переступаючи поріг.

У мене з'явилося враження наче ми дійсно в діючому храмі, де не можна гучно розмовляти, а тільки пошепки.

Ми обережно зайшли, вздовж стін стояли широкі стільниці, перед тим, як сісти на них я постукав по поверхні, дерево сухе і міцне.

Артем присвітив під стелю, де я побачив невеличку вентиляційну дірку.

- Вентиляція, - знову тихо мовив Артем, - система з'єднана з іншими ходами...

Ми почали уважно обстежувати підземну церкву. Пішли вздовж західної стіни на південь. Цегляні стіни замазані глиною, яка колись була білою, де-не-де збереглися залишки вапна. Зовсім не було якихось зображень святих, які на нашу думку повинні бути, адже, незважаючи на всілякі незрозумілості, монастир православний. Під незрозуміlostями поки що слід розглядати британські арбалети, хитромудрі пастки і язичеські позначки у якості хрестів-чоловічків... Хоча може бути, що затворники взагалі не малювали ніяких ікон, про це потрібно буде спитати потім у отця Миколи.

На південній стіні був хід без дверей. Ми знали, що там роздоріжжя, ліворуч і праворуч. Ліворуч – хід до Качалівського монастиря, де на шляху чотири пастки. Праворуч – хід до виходу звідки ми прийшли, коли по ньому піти то вийдемо на розвилці, де вже були, там очікує одна пастка.

Раптом Артем щось помітив.

- Присвіти-но сюди, - вказав праворуч. – В стіні якийсь хід, на карті його не позначено.

Ми підійшли ближче. В стіні пробита вузька дірка, укріплена дубовими колодами. Вона була настільки низька, що потрібно було стати навколiшки, щоб пролізти всередину. Перший поліз Артем.

- Давай за мною, тут хід.

Ми зайшли до вузького невеличкого ходу, що круто вів униз, коридором, сходинами спустились метрів на п'ять. Заввишки десь півтора метри і в ширину метр, ми опинилися в невеличкій кімнаті, яка навіть не була обкладена цеглою, а просто зміцнена дерев'яними опорами, заввишки десь метр шістдесят, бо у мене приблизно такий зріст і я макітрою торкався стелі, і завширшки десь два на два, одним словом це звичайна нора в землі. Посередині на низьких стільниці побачили щось на зразок столу, та придивившись пильніше, визначили, що це не стіл, це були дві труни, покриті зіглівшим покривалом. Артем присвітив у підніжжя, від видовища у мене мурашки пішли поза шкірою, я побачив ноги босоніж, звичайні ноги, тільки худі, схожі більше на дитячі, враження що небіжчик лежить не так давно.

- Ми в склепі, - сказав Артем, - цілком можливо, що це одні із останніх.

А ось і стелла.

На стіні у головах побачили глиняну таблицю. На якій з трудом прочитали: „Мніх Феофан і ушкуйниця Євдокія”

- Оце так, - прошепотів я.

- Ходімо звідси.

Ми вийшли.

Із двох стільниць влаштували щось на зразок довгого столу, де розклали наші речі. На стінах побачили декілька підфакельників зі смолоскипами. Артем зняв один. Навіщоось понюхав і колупнув ножом.

- Смола перетворилась на камінь, але думаю розгориться.

Він почав робити нехитрі приготування для виготовлення смолоскипа. Розрізав капронову півтора літрову пляшку навпіл, налив в одну половинку гас і дрібно покришив шматок мила, потім ложкою старанно колотив, доки мило не розчинилося. Далі почав вимочувати в рідині брезентові смуги і намотувати їх на закам'янілу смолу. Намотавши три прошарки підніс запальничку. Повільно, але розгорілося.

Артем вставив смолоскип в підфакельник. Через кілька хвилин веселе мерехотіння освітіло частину стелі, стало видно залишки від давньої кіпті.

Почали збирати нехитрий похідний стіл. Відкрили пару консервів, розвели водою півпляшки спирту.

- Все ж таки архіви Арнольдовичу показали невірну інформацію, - Артем випив чарку і занюхав хлібом. – Отаманшу звати не Ксенія, а Явдоха.

- Очевидно псевдо.

- Там написано, що вона ушкуйниця, а це були річкові пірати.

- Мені все думається Артеме, а що коли тут дійсно жили свої гностики, наші, що коли ченці, котрі жили нагорі охороняли не підземних ченців, а світ від них?

- На це натякав старий. Якщо гностицизм виник у Європі, то в наших краях для виникнення подібних течій цілковите ельдорадо.

(Прим. Гностицизм — релігійна течія пізньої античності (I—IV ст.), що включала в себе різні групи, секти і церкви, що наражалися на нападки ранньої християнської церкви. Назву отримало від грецького слова «гносис» — «пізнання, знання». До XX століття більша частина свідчень про гностиків і гностицизм виходила від християн-богословів, що край критично ставилися до гностицизму. В 1945 році в Єгипті були знайдені давні тексти гностиків, до рук дослідників вперше потрапили важливі свідчення-першоджерела. Це документи, так званої, бібліотеки Наг-Хаммаді, що отримали назву за назвою селища, поблизу якої вони були знайдені. Самі відомі із них — Апокриф Іоанна та Євангеліє від Хоми. Тексти бібліотеки Наг-Хаммаді, написані грецькою мовою в I—II ст., в III—IV ст. були перекладені коптською мовою).

Артем хоч і хмільний, але при світлі смолоскипа робив записи і висловлював свої думки і сумніви вголос:

- Мені не зрозуміло, чому жінка розбійниці похована на території чоловічого монастиря. Якщо монахи на горі не знали про те, як обходити пастки, тоді хто їх тут поховав? Кому Федір сказав останнє слово про дуб і все інше?.. Можливий такий варіант — монахи згори віддали тіла тим, хто ще залишався під землею, бо мабуть Федір не заслужив лежати на території святого місця, заплямувавши убивством отаманші свої руки кров'ю... Іншого пояснення доки не маю...

Я не помітив коли позасинали. Ми випили літру розведеного спирту, без сумніву, саме це приглушило наш страх перед темрявою, ще й присутність двох небіжчиків за стіною... Хоча я помітив, що за час перебування в підземеллях, вже не відчуваю дискомфорту, навіяного несподіваною клаустрофобією.

Проспали години чотири. Факел ще тлів коли почали прокидатися. Ми допили залишки води.

Годинник показував третю годину ночі, чи вірніше ранку...

Артем намотав на смолоскип новий шар брезенту.

- Нам потрібно повернутися за запасом води, - голос у Артема був хриплий від постійного шепоту.

- Давай спробуємо розмінувати другий хід, що веде від південної стіни, - я вказав рукою на темний отвір, де вчора знайшли склеп Федора і Розбійниці, - від цієї кімнати до виходу має бути не менше п'ятидесяти метрів. Ми вийдемо ось тут...

Я показав на карті хрестик, куди мало не потрапили коли тільки зайшли до печери, не помітивши „інженерну хитрість”.

Артем пошкрябав бороду:

- Шмотки можна залишити, - голос Артема зривався на кашель, - Повернемося завтра у вечорі, треба підзарядити акумулятори і роздобути „ліхтаржучок”, не думаю що далі в підземеллях можна використовувати відкритий вогонь. Хід схоже все заглиблюється, може бути газ.

XI

Ми знову повернулися до печер о шостій вечора.

Вирушили через хід в східній стіні „молильної” кімнати, який мав нас привести саме до „кліти пізнання”. На цей раз взяли дві каски, на свою Артем встановив відеокамеру.

Нам потрібно весь час триматися лівої стіни, пройти один поворот праворуч, там практично не було пасток, але коли б потрапили і нам удалося уникнути кілька небезпек, то поблукавши по підземеллях повернулися б до перехрестя що неподалік входу, обидва ходи праворуч і ліворуч „заміновані”.

Хід поволі заглиблювався. Ми наче спускалися з гірки, уже проминули дві небезпечних ділянки. А хід все заглиблювався, до того ж постійно круто повертав праворуч, згідно компасу, ми заглиблювалися спіраллю і вже пройшли два кола, наче по серпантину.

Артем витіг із наплічника протигаз і простягнув мені.

- Вдягни, там може бути газ, коли раптово у мене почнуться запаморочення, будеш на підхваті.

Приблизно через кілометр хід поступово вирівнявся. У протигазі постійно пріло скло.

Артем раз по-раз виймав термометр і записував дані температури до щоденника.

Заглиблюючись, на кожному рівні температура коливалась. На верхньому +5.6, на середньому +5,4 і на третьому +5. Артем шкодував, що не розжилися прибором який би міряв складову повітря на наявність газів.

Поступово наближались до мети нашої подорожі.

Згідно карти нам ніяк не минути ще одну пастку на вході до „кліті пізнання”.

Перед входом була невеличка кімната, промінь освітив вхід і кам'яну підлогу.

Ми присіли. Я зняв протигаз, очевидно, що небезпеки газового отруєння не було.

Деякий час шестами наважання штрикали стіни. Я поповз вздовж правої стіни, вістря ножа перевіряючи кожну цеглину, відшукуючи потаємні механізми, Артем вздовж лівої.

Невдовзі ми зійшлися біля входу до „кліті”.

Артем почав уважно вивчати одвірки входу, стіну згори.

- Надто широко, - він ткнув лезом в стелю, воно дзенькнуло об іншу залізяку, - старий мав рацію, тут щось опускається, можливо грати, хоча може і стіна.

Ми жбурнули у кімнату кілька камінців. Ніяких стріл, або чогось подібного.

- Треба повернутись, - Артем щось знайшов на стіні, - нам потрібно принести міцні підпори. Пастка спрацює коли вже всередині щось порушено. Там головна небезпека.

Раптом він на щось звернув увагу. Промінь освітив місце над входом. Я теж розгледів якийсь напис висічений в камені, але зразу розгледіти не можна, потрібно розчистити від вікового сміття.

Мій товариш достатньо високого зросту, щоб дістати до напису. Як досвідчений археолог приклав папір і замалював вуглиною. На папері проявився напис „Не виносіша мудрості за межу клеті там смерть езьм”, трохи нижче другий напис „не пресичуйся мудрістю бо преситившись янгол смерті придоша”

- Звичайне попередження, - сказав я. – Не можна нічого виносити із „кліті”.

- І мудрістю не радять пересичуватись... що воно може значити?.. Однак потрібно притягнути підпори.

Артем зміряв відстань від стелі до підлоги, щоб знати довжину колод.

За сорок хвилин повернулися до молільні. Вирішили знешкодити пастку на перехресті, що найближча до цієї кімнати. Інакше вузьким ходом, яким йшли не протягнемо колоди.

В печеру поносили матеріали для спорудження „анти пасткової конструкції”, на це пішло приблизно чотири години. Зробили щось на зразок катка, у якості вала використовували зріз соснового пенька діаметром півметра і шириною сантиметрів двадцять п'ять, зафіксували каток старими вилами, вигнувши в сторони два зубця і прихопивши зігнутими кінцями каток, держак зробили довгий, десь на два метри, із дошок спорудили щось на зразок щита, за яким треба ховатися і штовхати попереду каток. Для держака зробили виріз, щоб був посередині. Ще ми роздобули два старих продуктових візка, які в народі називають „кравчучки”.

Дотягнувши до розвилки нашу дивну споруду, ми на хвилинку присіли відпочити. Потім штовхаючи попереду себе каток, ховаючись за щитом, на колінах поповзли по проходу, що приховував небезпеку.

Довго нервувати нам не довелося. Наша споруда провалилася, другим кінцем держака мені ледь не влучило по підборіддю. Це була вовча яма з підлогою, що відчинялась і

зачинялась. Зачинитись не дав шест. Ми підділи сокирою край дерев'яної кришки, яка зверху покрита суцільною черепицею. Вочевидь колись люк покрили глиняним шаром і обробили вогнем.

Яма доволі глибока. Більше двох метрів. Спочатку важко було зрозуміти, що знаходиться на дні. Купа якогось павутиння, чи водоростей, вочевидь під час весняної повені ходи підтоплювались. Розгледіли загострені шипи. Та найжахливіше це залишки людської грудної клітини, інші кістки мабуть десь на підлозі. На одному із кілків Артем роздивився старовинну гвинтівку, а я зразу не розгледів довелося придивлятися, доки дійсно не побачив, що це не якась гнила поліняка, а щось схоже на мушкет, від якого залишилася лише металева частина. Артем сказав, що це аркебуз, старовинна важка вогнепальна зброя, яку використовували при обороні на стінах, в походи зазвичай її не брали. Він тут же захотів підняти його, але передумав, вирішив відкласти на потім, спершу потрібно розібратися з „кліттю”.

Через вовчу яму ми перекинули дві стільниці, потім перетягнули дубові колоди-підпори. Щоб зручніше тягнути встановили їх на „кравчучки”.

Знову закріпили камеру на Артемовому шоломі, я мав її включати і виключати, коли у тому буде потреба.

Ми зробили чотири привали доки дотягнули колоди до місця. Там їх підігнали так, щоб щільно стали між стелею і підлогою.

Деякий час вагалися перш, ніж переступити поріг загадкової кімнати.

Це було куполовидне приміщення схоже на планетарій, саме по центру стояло щось на зразок кафедри. Підлога була викладена гладким каменем.

Ми переступили поріг і обережно підійшли до середини. На кафедрі лежала товста книга.

- Лише одна і ніякої бібліотеки, - прошепотів Артем.

Ось перед нами книга, за якою криється таємниця століть, за нею ганялося безліч людей, починаючи від середньовічних розбійників закінчуючи розбійниками двадцятого сторіччя –самим Яковим Блюмкіним.

Книга була в золотій палітурці. На обкладинці вигравіруваний все той же таємничий знак „каліків перехожих”.

Артем обійшов навколо кафедри, уважно вивчаючи кожну щілину.

Висновок його був таким:

- Пусковий механізм тут. Книгу не можна зрушувати з місця.

- Символічно, - кажу, - знання охоронялися не тільки підземними ченцями, ще й сучасним, для того часу, устаткуванням.

- Будь певен, воно і зараз зберегло сучасність. То ж з книжкою обережніше. Мабуть відкривати її все ж можна.

Знявши камеру зі шлеми Артема, налаштував її на знімання.

Коли Артем повільно відкривав старовинну книгу у мене було таке відчуття, наче розміновує бомбу років війни, яка від необережного руху може вибухнути, певним чином воно так і було.

Тут скоїлась одна дивина, почали відмовляти акумулятори в камері і ліхтарі, працював тільки „жучок”. На кафедрі побачили кілька підсвічників, куди встромили свої і засвітили.

Перша сторінка списана дрібним шрифтом і малюнками людського обличчя в профіль з крапками-відмітинами на переніссі, на щоці і за вухом, як на посібнику для голко-терапевтів. Мова була змішана здебільшого можна розпізнати специфіку грецького письма, Артем відзначив латину, деякі фрази давньо-слов'янською.

Він взяв у мене „жучок” і присвітив ближче.

- Це інструкція, - сказав він і почав цитувати: - „Даби летіша предмет довкол восвоясі, жгі тело вогнем хладним вогнем гарячим сиди в потьмі кромішній три дні і три ночі вкушай яства прісні мислі предмет зрушен”.

- Дійсно інструкція, тільки про що?

Артем передав мені ліхтар бо заморився. Не зручно читати і працювати наче еспандером.

- Якщо правильно зрозумів то мова йдеться про те, як предмети на відстані зрушити, крапки на профілі це скоріш за все енергетичні зони, мабуть наслідок східної медицини... їх треба палити „хладним” і „гарячим” вогнем...

- Холодний значить льодом.

- Так-так, контраст гарячого і холодного, голкотерапевти щось подібне використовують на практиці... далі потрібно в темряві три дні сидіти і їсти тільки прісну їжу і про зрушений предмет думати... Ритуал схожий на присвячення в одну із індуських релігійних каст. Десь в журналі читав про подібне, так готували монахів, які могли б бачити ауру, але тут мова йдеться про інше.

- Телекінез, - здогадався я. – Хай йому грець Артеме, це телекінез. Зрушення предметів на відстані.

Ми гортали сторінку за сторінкою, я все намагався завести фотоапарат, і дуже шкодував що не взяв „ФЕД”, який жодного разу не підводив.

Знайшли безліч фантастичних інструкцій, наприклад: „яко думкою ворога властителем бути”, „воспареніє над твердю землею” – посібник по левітації.

Ми були настільки захоплені, що на деякий час забули про обережність, і ледь не здвинули книжку з місця.

Особливо фантастичним здалася наступна інструкція: - „Незримим во плоті” тобто стати невидимим. Заклинання були написані латиною, загальні вказівки слов'янською. Загалом писалося, що в час Сатурна із жовтого воску потрібно виліпити фігурку людини, вигравірувати, ледь припіднявши череп, пентаграму (зразок якої показаний) і напис повинен здійснитися кров'ю жаби вбитою в період якихось „канікул”, ми так зрозуміли, що мається на увазі астрологічний відрізок часу, про який відомо спеціалістам у подібній галузі. Далі заклинання латиною, знову чи то слов'янською, чи впереміж з грецькою. Очевидно в тексті використовувалася певна термінологія, як уже сказано, зрозуміла фахівцям з магії та астрології. Над фігуркою ще потрібно здійснити ритуал, який триває протягом місяця, підчепити її на волосині на вході до печери і зберігати потім у сосновому ящику, закопаному у тій же печері, брати по мірі необхідності, класти в ліву кишеню і говорити заклинання „слідуй скрізь за мною і ніколи мене не залиш”, потім після використання знову закопати.

Артем більш детально читав, я стояв поруч „качав” напругу для „жучка”.

- Невже ця абракадабра дійсно допоможе стати невидимим? – спитав я.

- Навряд. Звісно якщо ти, або я пункт за пунктом все зробимо невидимими не станемо, тут інше. Треба володіти основами гіпнозу. Фізично людина буде видима, невидима тільки для очей сторонніх. На відеокамеру, гадаю, це не подіє.

Через деякий час я відчув легке запаморочення. На всяк випадок я натягнув проти-газ, теж порадив і Артему.

- Треба якось винести книгу звідси, - казав Артем, протигаз вдягати він відмовився, залишивши цю процедуру мені, якщо йому стане зле. – Давай думати.

Думали не довго, окрім запаморочення, ще в нас обох почалися поклики нудоти, мені навіть протигаз не допомагав. Конче потрібно на свіже повітря.

Я запропонував причепити до книжки шпагат, вийти із кімнати до безпечного місця і швидко смикнути її із п'єдесталу.

Шпагат приліпили до палітурки кількома відрізками скотчу, потім розмотуючи вийшли із кімнати відійшли на кілька метрів від входу.

Артем перевів дихання потім смикнув...

Почули, як книга впала на підлогу, а потім сталося щось неймовірне. Несподівано на вході за нашими підпорами впали ґрати, підпори теж затріщали. Ми підбігли до ґрат

сподіваючись протягнути книжку, Артем тягнув льоску на себе, але побачили, що друга клітка впала і на кафедру.

Далі ще гірше – почала рушитись стеля і зі стін просочуватися вода.

Спочатку підтікало повільно, дедалі посилюючись хід затоплювався. За якусь мить ми вже стояли по щиколотку у воді. Стіни теж почали рушитись. Ми навіть почули звуки водоспаду.

Мерщій побігли назад, залишили навіть наплічники. Чули як за нами плеще вода, бігти з одним жучком було не зручно. Я молився щоб він не зіпсувався, бо від цього маленького набридливого предмету залежало наше життя, так набридливого, бо заморюєшся здобувати світло постійно підкачуючи ручку динами.

Піднімаючись по гвинтовидному ходу вода поступово залишалася за нами. Однак ми не зупинялися. Перевели дух, тільки в моливній кімнаті.

Вже на горі Артем, важко дихаючи, відчайдушно бив кулаком в землю:

- Ох, і дурко, який же я дурко! Можна було книгу просто переписати, зробили б кілька ходок... чому Арчі, ми не повірили застереженню, надумали потягатися з древніми га-га-га! Дурні наївні... і більше нічого.

- Дякувати богу живі залишилися. Я мабуть цей ліхтарик під скло покладу і до кінця днів шануватиму його як оберіг, як пам'ятку про збережене життя. Мій жарт був сумний, Артем кілька разів качнув ручкою динами і кинув ліхтар мені.

- Нехай буде також пам'яткою нашої дурості, нагадуватиме які ми були телепні.

XIII

- Ти хоч розумієш, що ми випустили? – казав Артем. Коли ми другого дня сиділи в чарочній, заливаючи невдачу горілкою. – Та книга ціни неймовірної, цінніша навіть від давніх пам'яток, якби навіть бібліотеку Ярослава знайшли вона б не затьмарила цінності цієї книги... Спецслужби в усіх країнах займаються розробками можливості керування свідомістю на відстані. Навіть в тому ж КДБ існував такий відділок, а в наших руках було все: телекінез, левітація, руйнування предметів на відстані за допомогою звуку, іонізація води...

- Дурниці все Артеме, навіть певен, коли і розшифрували б книгу нічого б у нас не вийшло, а спецслужби навряд чи б у нас її купували б. Скоріше за все так би забрали, як не вони то бандюки які-небудь.

Побачивши, що Артем стурбовано блукає десь у думках, вирішив трохи розтормозити, бачу розмова про це його дещо заспокоює.

- Артеме, ми хвилин сорок листали цю книгу, ти звісно побачив більше ніж я. Невже скільки прочитати встиг, і про телекінез, і левітація? Ще ця, як її – іонізація... може там зміст був, а я не побачив?

- Заговорів на воду було багато в переліку хвороб. Ті, хто писали вважали воду не просто хімічною речовиною, а живою істотою, вода як джерело інформації. Давній язичеський відголосок... „Спочатку було слово...” під біблійним поняттям слова вони бачили інший смисл – вода, вода яка очищає, вода – слово. Ще в давньому Єгипті знали, що людина на вісімдесят відсотків складається із води, це наша плоть, наша вода. Зараз це має наукове підґрунтя, так і називається – іонізація води.

- А телекінез і телепатія? Ти в це віриш?

- Телепатія згоден, доводилося бути і на гіпнотичних сеансах і експерименти по телебаченню якимось бачив. А телекінез тільки у фантастичних фільмах. Не знаю як до цього поставитись...

- Домовиків і мавок теж ніхто не бачив, але свідчення про них є. Гіпотетично все може існувати.

В кафе сидіти вже не було можливості, і я і Артем відчували гудіння в голові і нудоту, яка все частіше з'являлась і у мене і у нього.

- Все ж таки чогось надихалися в печерах, - казав Артем після того, як сховався у кущі де його змусило. – Думаю не зайвим буде навідатись до лікарні, обстежитись. Я все думаю про той напис перед кліткою про непересичення мудрістю... Іншими словами – „не засиджуйся більше міри, а то дуба уріжеш”.

Ми купили ще одну пляшку, і пили вже на природі, усамітнівшись біля річки.

- Як гадаєш Артеме, Явдошка-розбійниця і чекісти знали за чим полюють?

- Розбійниця навряд чи, вона як і Тривор сподівалася на скарби. Монаху слід було віддати скриню, тоді б вона разом зі своїми хлопцями залишилась б там, звідки ми ледь вийшли... Перекопаний, монах не знав, що в скрині, для нього це була священна рака, вочевидь так думали більшість ченців, а відомо тільки обраним. Без сумніву всі знали, що в підземному містечку хтось живе, знали також, що ходу туди немає, бо там смерть. Як казав старий, новобранців вони не набирали, тому мабуть і монастир з роками сам по собі щез. А от чекісти мали підозру, що там щось більш цінніше від золота. Адже перший спец відділок був створений ще при ДПУ (прим. ДПУ – державний політичний відділ), вони навіть „шамбалу” шукали (прим. Шамбала – містична країна в Тибеті чи в регіонах. Вперше згадується в буддистському тексті „Капачкра” (XI ст.), згідно якому в Останні часи III. стане останньою цитаделлю істинної Дхарми у війні з полчищами варварів (мlechchha). Царем III. Тоді стане Калка-раджа – 10-відродження Вішну. Існує також версія, що в III. зберігається весь генофонд людства) До їх рук все ж потрапили якісь дослідження Арнольдовича, очевидно завершенням початого стало те, що справа вже занадто фантастична, бо цей спец відділок був розформований на початку тридцятих. Залишилося лише кілька фахівців вже при НКВС.

- Так і не дізналися що за народ ховався в підземеллях, писемність надто строката...

- Одне очевидно – ця група людей осіла в підземеллях давно, можливо перші прийшли за часів Ярослава, побудови вже надто характерні, такі можна зустріти в Київських Лаврах, і пов'язано це якимось магічно-територіально, щось приваблює першопроходців тут. До них, певний період, приєднувалися однопумці. Головним їхнім заняттям було накопичення інформації. Я певен та книга, яку ми знайшли це сублімація цілої бібліотеки, і вона може досі існує. Ці люди володіли дивовижними знаннями, одна архітектура чого варта, я вже не кажу про останню пастку, це класика! Достойна захоплення, я їм аплодую... враховуючи ту ж писемність можна сказати одне – це не якийсь один національний прошарок...

Артем вже був добре підпитий, я теж, тільки ще тримався.

За вечір ми спорожнили біля чотирьох пляшок горілки, я відчував таку слабкість, що не зміг підвестися, так і залишилися лежати в куцах на березі Мерли, не відчуючи ні комарів ні нічної прохолоди. Пам'ятаю перед тим, як заснути, Артем сказав: „Джерела цієї секти слід шукати в Європі, або де в Азії”.

XIV

Наступні дні нас очікували несподіванка за несподіванкою. І одна не втішна за іншу. Перша – усі наші відео і фотоматеріали виявилися зіпсованими, на плівках взагалі нічого не було, Артем сказав що вони „розмагнічені”. Ми поверталися до печери, з надією, що може за допомогою аквалангів можна добратися до книги. Сподівались рівень води можливо знизився, але, як з'ясувалось, ходи ще підтопило, більш того – почалися обвали, волога несподівано оволоділа всім простором, навіть вже до „молільні” не дійти, головна пастка виявилася розрахованою на самознищення всього монастиря.

Друга новина не менш приголомшлива. Як тільки відійшли від пиячки, сходили на обстеження. Знайшли токсичне отруєння, чогось надихались. Артем припустив, що ми ще отримали дозу радіації, це припущення зробив із-за зіпсованих плівок, хоча сам собі заперечив сказавши, що радіація не могла так вплинути на плівки, або ж, на його думку, в підземеллях діє потужне електро-магнітне поле.

Відеокамеру, лист з детальним описом наших пригод і, вже непотрібні, оригінал карти відіслали Юхиму Арсенійовичу. Принаймні хоч щось отримає старий із, вже вдруге, проваленої експедиції. В листах він прохав нас приїхати, стверджував, що справа може бути не закінченою.

Я не знаю, чи наважимося ми ще на подібну авантюру. Часто в ночі з острахом згадую підземелля. І не дає спокою думка, як ми ризикували довірившись тільки старовинній карті, все задавав собі питання хто виготовив цю карту і навіщо: щоб самим не заблукати – химера, для нових новобранців хіба що... та й тут не складається, для таких випадків має бути гід. Залишилася душевна подяка давнім будівникам за якісну роботу...

Коли заспокоюсь від всіх цих сумнівів, можливо і відповім на позив Юхима Арсенійовича, сподіваюсь він доживе до цього часу.

